

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevního práva

Teologické nauky

Kombinované studium

Formace a služba trvalého jáhna v ostravsko-opavské diecézi

Diplomová práce

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Monika Menke, Th.D.

Olomouc 2023

Bc. Marián Frolo

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené prameny, literaturu a online zdroje.

V Olomouci dne 5. listopadu 2023

.....

Marián Frolo

OBSAH

Obsah.....	3
ÚVOD	5
1 Status jáhna z pohledu základních dokumentů církve.....	7
1.1 Kodex kanonického práva (1917)	7
1.2 Lumen gentium	7
1.3 Ad gentes.....	9
1.4 Sacrum diaconatus ordinem	9
1.5 Apostolorum successores.....	11
1.6 Katechismus katolické církve	12
1.7 Kodex kanonického práva (1983).....	13
1.8 Direktář pro slavení neděle bez přítomnosti kněze	15
2 Nestandardní situace, jež mohou nastat u trvalých jáhnů, z pohledu církevního práva	17
2.1 Prohlášení neplatnosti svěcení	17
2.2 Laicizace.....	18
2.3 Možné přijetí manželství u ovdovělých jáhnů.....	20
2.4 Nestandardní situace u řeholních trvalých jáhnů.....	20
2.5 Další možné nestandardní situace	21
3 Historie trvalého jáhenství a jeho možné podoby v současnosti	23
3.1 Počátky jáhenství	23
3.2 Služba jáhenek	25
3.3 Vymizení trvalého jáhenství a jeho obnovení po II. vatikánském koncilu	26
3.4 Současný pohled na trvalé jáhenství obnovené po II. vatikánském koncilu ..	27
3.4.1 Bernard Pottier a jeho pohled na jáhenství	28
3.4.2 Antonín Holas a jeho pohled na jáhenství	29
3.4.3 Walter Kasper a jeho pohled na jáhenství.....	29
3.4.4 Aleš Ligocký a jeho pohled na jáhenství	32
3.4.5 Současný trvalý diaconát podle dokumentu Mezinárodní teologické komise Diaconát: vývoj a perspektivy	34
4 Jáhenská formace a služba trvalého jáhna v ostravsko-opavské diecézi	37
4.1 Cesta k trvalému jáhenství.....	37
4.1.1 Zrod povolání.....	37
4.1.2 První kontakt a kroky před formací	39
4.2 Přípravná formace kandidátů jáhenství v ostravsko-opavské diecézi (resp. olomoucké arcidiecézi)	41

4.2.1	Jáhenská formace na území moravských diecézí v počátečních letech po zavedení institutu trvalého jáhenství a následně po vzniku ostravsko-opavské diecéze.....	41
4.2.2	Osoby a instituce, podílející se a zodpovědné za formaci trvalých jáhnů ...	42
4.2.3	Konkrétní jáhenská formace v ostravsko-opavské diecézi mezi lety 2006-2020.....	43
4.3	Povinnosti jáhna vůči biskupství a naopak	49
4.4	Péče o trvalé jáhny po vysvěcení.....	50
4.5	Konkrétní možné podoby služby jáhnů v církvi (v diecézi).....	53
4.6	Aktuální data o jáhnech v diecézi.....	55
4.7	Služba jáhna a její vliv na oblasti vztahů	56
ZÁVĚR.....		60
Seznam pramenů a literatury		61
Seznam zkratk		64
ANOTACE.....		65
ABSTRACT		66

ÚVOD

Trvalé jáhenství je institut, který existoval v raných dobách křesťanství, ale pak na velmi dlouhou dobu vymizel a byl obnoven až jako jeden z plodů II. vatikánského koncilu. V novodobé historii existuje tedy poměrně krátce a vlivem ideologicko-politické situace v tehdejší Československu se realizace požadavků koncilních otců u nás zpozdila de facto o další téměř čtvrtstoletí. Můj zájem o tematiku jáhenství je dlouhodobý. Oslovuje mne duch služby ve spojení se životem a působením jáhna v rodině a ve světě. Tyto oblasti lze propojit právě ve svátostné službě trvalého jáhna. A tak i já osobně už postupně realizuji kroky na cestě k tomuto stavu.

Není tedy divu, že při volbě tématu diplomové práce se téma jáhenství nabízelo už jaksi samo. Protože však na duchovní a historickou stranu této tematiky existuje už řada prací, včetně bakalářských a diplomových, rozhodl jsem se zpracovat jáhenství na pokladu církevního práva, se zaměřením na konkrétní podobu formace a služby trvalého jáhna v diecézi, ze které pocházím a ve které žiji, což je diecéze ostravsko-opavská. Určitým obecným věcem včetně stručně pojaté historie jáhenství jsem se samozřejmě nevyhnul, avšak stěžejní část práce tvoří rozbor dokumentů církevněprávní povahy pojednávajících o diakonátu v kontextu toho, jak jáhenská formace probíhá v naší diecézi. Díky existenci různých dokumentů a textů, vzniklých v několika posledních desetiletích, můžu tyto texty analyzovat a zpracovat.

Práce je členěna do čtyř kapitol. První tři jsou teoretickou částí. Zabývám se v nich tím, jak je jáhenská služba pojímána v církevním právu, jak ji církevní právo vymezuje, a analyzuji základní dokumenty církve, vztahující se k jáhenství. Zajímavé, i když kratší téma přináší další kapitola, věnující se různým problematickým situacím, do kterých se mohou hlavně trvalí jáhni dostat. Také stručně pojednávám o historii fenoménu jáhenství. V závěru teoretické části přináším úvahy teologů ohledně současné podoby jáhenské služby a jejího směřování. Ve druhé velké praktické části se pak věnuji aplikaci církevních norem do praktické oblasti působení jáhna a probírám konkrétní podobu formace v ostravsko-opavské diecézi. Následně se pak ještě zamýšlím nad podobami vztahu jáhna k různým oblastem, týkajícím se jeho služby.

Základními prameny pro práci jsou texty kanonickoprávní povahy. Stěžejními texty či spíše právními předpisy, vztahujícími se k jáhenství, jsou Kodex kanonického práva a Katechismus katolické církve. Patří zde ale také další prameny, jako různé dokumenty římských kongregací, listy a dokumenty papežů apod. Při tvorbě použiji metodu analytickou pro analýzu textů a předpisů, dále komparační a také syntézu.

V úvodu bych také rád vyjádřil velké poděkování své vedoucí práce paní Monice Menke za nezměrnou trpělivost, kterou se mnou měla, za odborné vedení a cenné rady. Také děkuji jáhnovi ostravsko-opavské diecéze Aleši Ligockému za poskytnutá data a hluboký vhled do služby trvalého jáhna (a osobně také za to, že je na něm i po letech jeho služby vidět zapálení pro věc a duch služby). Dále P. Bohuslavu Novákovi za praktické informace k obsahu jáhenské formace před svěcením a jáhnovi Antonínu Urbanovi za další praktické informace.

1 STATUS JÁHNA Z POHLEDU ZÁKLADNÍCH DOKUMENTŮ CÍRKVE

Obsahem této kapitoly je právní rámec vymezení postavení trvalého jáhna. Kapitola má dvě části. V první nás zajímá, co říkají kanonicko-právní předpisy i jiné dokumenty právní povahy o trvalém jáhenství a jáhnech. Budou probrána stěžejní místa v těchto dokumentech. Ve druhé části se budeme věnovat možným problémům, které mohou nastat u trvalých jáhnů, opět z hlediska církevního práva.

1.1 Kodex kanonického práva (1917)

Základním směrodatným dokumentem v západním církevním právu byl již od roku 1917 Kodex kanonického práva. V katolické církvi západního obřadu byly doposud vyhlášeny dva kodexy. První kodex z roku 1917 byl promulgován 27. května toho roku a účinnosti nabyl dne 19. 5. 1918 (dále bude označován CIC/1917).¹ Jestliže víme, že k obnovení trvalého diakonátu došlo až po II. vatikánském koncilu, je nasnadě, že CIC/1917 neobsahuje vlastně žádná ustanovení o trvalých jáhnech, natož o ženatých trvalých jáhnech. Jáhni jsou chápáni jako předstupuň svátosti kněžství a církevní právo vyloženě předpokládá, že kandidát má úmysl být knězem.²

Nicméně i tehdejší církevní právo pamatuje na případy, kdy by např. nedošlo z nějakého důvodu ke druhému stupni svátosti svěcení. Např. by se kandidát kněžství po jáhenském svěcení rozmyslel. V takovém případě se první svěcení samozřejmě neztrácí, a pokud se dodatečně neobjeví nějaká překážka ve formě iregularity,³ nemůže být kandidátovi zamezen výkon moci ze svěcení.⁴

1.2 Lumen gentium

Lumen gentium, věroučná konstituce o církvi, byla vyhlášena v průběhu konání II. vatikánského koncilu v listopadu 1964.⁵ Je to de facto první dokument, který se věnuje také trvalým jáhnům, i když přímo označení stálý či trvalý jáhen neuvádí. O jáhnech se zmiňuje

¹ Novější kodex, pocházející z roku 1983, budeme označovat jako CIC.

² CIC/1917, kán. 973, §1. Srov. také PEJŠKA, Josef. *Církevní právo II. Hierarchický řád církevní*, s. 2: „Sněm tridentský prohlašuje, že je vedle kněžství svěcení více, a to vyšších i nižších. Rozeznáváme trojí svěcení vyšší: kněžství, jáhenství, podjáhenství a čtvero svěcení nižších: akolytát, exorcistát, lektorát, ostiářství (can. 949). Svěcení vyšší nazýváme ordo sacer (can. 949).“

³ Iregularitou se rozumí trvalá překážka, která brání kandidátovi přijmout svátost svěcení a nositeli svěcení ve vykonávání moci z této svátosti. Může být odstraněna dispensí, kterou uděluje příslušná církevní autorita. Kromě trvalých překážek rozlišujeme také překážky prosté, které zanikají, pomine-li stav, který je zapříčinil. U obou druhů překážek je jejich počet přesně vymezen zákonem. Podrobněji viz CIC, kán. 1040-1044.

⁴ Srov. CIC/1917, kán. 973 § 2.

⁵ *Lumen gentium*, Věřoučná konstituce o církvi, in *Dokumenty II. vatikánského koncilu* (dále LG), s. 29-100.

článek 28 a pak hlavně článek 29. V prvním zmíněném článku se hovoří o třech stupních svátostného kněžství: „Kristus... poskytl prostřednictvím apoštolů účast na svém posvěcení a poslání jejich nástupcům, totiž biskupům; ti svěřili úkoly své služby v různých stupních různým jedincům v církvi. A tak Bohem ustanovenou církevní službu vykonávají na různých stupních kněžství ti, kteří se už odedávna nazývají biskupy, kněžími a jáhny.“⁶

Následující článek hned v první větě uvádí, že „na nižším stupni hierarchie stojí jáhnové, na něž jsou vkládány ruce nikoli ke kněžství, nýbrž ke službě.“⁷ Na první pohled to tedy vypadá, jako by jáhnové byli podřízeni kněžím. Ve světle článku 28 ovšem vidíme, že tomu tak není. Nižší stupeň v církevní hierarchii ve skutečnosti znamená jen menší účast jáhna na biskupském úřadu.⁸

Konstituce, jak bylo řečeno, neuvádí sice pojem trvalý jáhen, ale z dalšího textu článku 29, kde stojí, že se „jáhenství... může udělit mužům zralejšího věku, a to i žijícím v manželství, a také schopným mladým mužům, pro které však musí zůstat v platnosti zákon celibátu“,⁹ je patrné, že se jedná nikoli o jáhny jako „předstupně kněze“, ale o jáhny trvalé. Koncilní otcové chtěli navrátit tento rys služby do života církve, protože „tyto funkce jsou nadmíru potřebné pro život církve.“¹⁰

K jáhnům se vztahuje také článek 41. Jáhny označuje jako ty, kteří mají podíl na poslání a milosti Kristově a slouží tajemstvím Krista a církve. Jsou povinni „chránit se všech mravních chyb, líbit se Bohu a snažit se o všechno dobré před lidmi.“¹¹

Ačkoli, jak je zmíněno v úvodu ke konstituci, není tato fundamentálně teologická a podle jejího znění nebylo definováno žádné nové dogma,¹² je zvláště článek 29 LG dosti důležitým bodem pro pozdější rozvoj trvalého jáhenství. Dá se v podstatě říci, že koncil ve své době přináší jakousi vizi, jak by měl či mohl tento rozvoj vypadat. Na LG později odkazují četné další dokumenty (i např. jiné konstituce) i pozdější normy včetně Katechismu katolické církve a Kodexu kanonického práva, které později přesněji definovaly to, co LG uvádí obecně, rozvíjejí ony vize. Od přijetí konstituce to sice ještě nějaký čas trvalo, ale již dlouhou dobu se možnost,

⁶ LG, č. 28.

⁷ LG, č. 29.

⁸ Srov. Kasper, Walter. *Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvam v církvi a společnosti*. In: Služba trvalých jáhnů sborník I. Teologický pohled, Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 1998 (dále Kasper), s. 18.

⁹ LG, č. 29.

¹⁰ Ibid.

¹¹ LG, č. 41.

¹² Rahner, Karl. *Úvod k věroučné konstituci Lumen gentium*.

že „jáhenství může být v budoucnu obnoveno jako vlastní a trvalý hierarchický stupeň“,¹³ stává reálnou skutečností v životě církve.

1.3 Ad gentes

Již dekret o misijní činnosti církve *Ad gentes*¹⁴ odkazuje na článek 29 *Lumen gentium*, když praví, „kde se to bude zdát biskupským konferencím vhodné, ať se obnoví jáhenství jako trvalý životní stav podle směrnic konstituce o církvi“¹⁵ – tedy podle LG. Koncilní otcové si jsou vědomi, jak vyplývá z dalšího textu, že v církvi vždy existovali muži, kteří měli ducha služby a jáhenskou službu vlastně vykonávali nesvátostrným způsobem, a zavedením trvalého diakonátu by „těsněji spojení s oltářem plnili svou službu účinněji s pomocí svátostné milosti jáhenství.“¹⁶

1.4 Sacrum diaconatus ordinem

Prvním obsáhlejším právním dokumentem, který se věnoval obnově trvalého diakonátu, byl apoštolský list papeže Pavla VI. motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* (dále SDO) z 18. 6. 1967. Mnohé z toho, co přináší, bylo později implementováno do Katechismu katolické církve i do Kodexu kanonického práva z roku 1983. Nicméně motu proprio položilo právní základy a vymezilo teologicky tuto oblast.

Již v úvodu odkazuje na konstituci *Lumen gentium* a stanovuje, aby byl diakonát v budoucnu obnoven jako zvláštní a trvalý hierarchický stupeň. Zdůrazňuje, že svátostným svěcením a vkládáním rukou biskupa mohou jáhni účinněji vykonávat svou službu než laici a jejich služba dostane zvláštní charakter. V neposlední řadě dokument poprvé stanovuje a určuje jednotlivým biskupským konferencím, aby ony rozhodly, zda a kde je příhodné tento institut uvést do života.¹⁷

V jednotlivých oddílech motu proprio papež tedy stanoví právní rámec toho, co se týká trvalého diakonátu, s upozorněním, že je to navíc k tomu, co stanovují dosavadní právní předpisy, zvláště Kodex kanonického práva z roku 1917 o jáhnech jako předstupni kněžství. Co konkrétně tedy stanovuje motu proprio? Předně, hned zkráje přináší otázku, zda udělovat jáhenskou službu mužům ženatým (byť „vyššího věku“) či vhodným mladým svobodným

¹³ LG, č. 29.

¹⁴ *Ad gentes*, Dekret o misijní činnosti církve, in Dokumenty II. vatikánského koncilu, s. 459-507.

¹⁵ AG, č. 16.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Pavel VI., *Sacrum diaconatus ordinem*, úvod. Papež sám připouští, že není nutné, aby byl trvalý diakonát obnoven v celé západní církvi, spíše tam, kde je to potřebné.

mužům, kteří se však v takovém případě musejí podrobit celibátu, anebo zda budou možné obě varianty.¹⁸ Dále je dále stanoven nejnižší přípustný věk pro svěcení, tedy 25 let věku, s možností partikulárně stanovit vyšší minimální věk¹⁹ - toto ovšem platí pro svobodné kandidáty. „Vyšším věkem“ je zde míněno 35 let věku, ale zároveň je to minimální věk pro svěcení ženatých kandidátů.²⁰

Dále pak hovoří o nutnosti formace – ta má být specifická, odlišná od formace pro kněze. Má být minimálně tříletá pro svobodné i ženaté, s tím rozdílem, že svobodní muži mají být formováni v určeném formačním domě, ženatí podle předpisů biskupské konference. V posledním roce formace mají být jáhni připravováni ke konkrétním specifickým úkolům, ideálně každý kandidát ke konkrétní službě. Požadavky na formaci se později odrazily v novém Kodexu kanonického práva v kánonu 236.

Oddíl III. vymezuje z větší části další požadavky týkající se ženatých jáhnů.²¹ Je nutné, aby s výkonem jáhenské služby souhlasila i manželka jáhna, aby i ona vynikala příkladným křesťanským životem a byla svému muži oporou v jeho službě. Sám jáhen má vynikat křesťanskou zralostí, příkladným životem, připraveností sloužit. Jáhenská služba pak nemá být na překážku životu manželskému. Vyžaduje se také tzv. „ustálené manželství“ – ke službě jsou přijati pouze ti, jejichž manželství je takzvaně ustálené, kteří prokázali požadované vlastnosti a kvality křesťanského manželství (a také rodičovství) a manželství již nějakou dobu trvá.²²

Článek 10 a zejména celý oddíl V. obsahují výčet možných činností jáhna. Článek 10 obecně vyjmenovává: výuku náboženství, vedení posvátného zpěvu, četbu Písma ve shromáždění, poučování a napomínání lidu, udělování svátostí, jež náleží jejich stavu, navštěvování nemocných a vůbec plnění služeb, které jim mohou být svěřeny. Služby mohou být různé a ne každý jáhen musí konat vše vyjmenované. Úkoly a služby stanovené v oddíle V. ovšem může vykonávat každý jáhen, neboť mu přísluší z hlediska jeho svěcení. Jedná se o vše, co je jmenovitě uvedeno v jednotlivých bodech čísla 21. Všechny tyto služby byly později zaneseny také do Kodexu kanonického práva z roku 1983. Konkrétně jde o: pomoc biskupovi a knězi při liturgických úkonech ve všem, co mu ukládá jeho stav; slavnostním způsobem křtít;²³ uchovávat a rozdávat eucharistii, přinášet ji jako viaticum umírajícím;²⁴ vystavovat Nejsvětější

¹⁸ Srov. SDO, č. 2.

¹⁹ Srov. SDO, č. 5.

²⁰ Srov. SDO, č. 12.

²¹ Srov. SDO, č. 11-13.

²² Např. v české církevní provincii byla stanovena doba 5 let existence ustáleného manželství před svěcením.

²³ Srov. CIC, kán. 861.

²⁴ Srov. CIC, kán. 910.

svátost a žehnat jí;²⁵ při nepřítomnosti kněze asistovat při uzavírání sňatků a žehnat jim jménem církve (na základě delegace biskupa či ordináře);²⁶ řídit bohoslužbu slova, zvláště v nepřítomnosti kněze.²⁷

Stručně zmiňme další ustanovení, která motu proprio přináší. Vymezuje mravní a duchovní požadavky na trvalé jáhny,²⁸ jejich povinnosti nastalé okamžikem svěcení,²⁹ jejich úkoly (zejména v čísle 10 a v celém bodě V. i konkrétně). Stručně zdůrazňuje, že přijetím svěcení vzniká překážka pro případný pozdější vznik manželství (č. 16), že jáhni nemají vykonávat povolání či umění nevhodná k jejich stavu (č. 17). Stanovuje jáhnovi povinnost inkardinace v diecézi (č. 18), stanovuje biskupským konferencím, aby vydaly normy ohledně obživy jáhna a jeho rodiny (č. 20), dává jáhnům možnost podílet se na pastoračních radách (č. 24), stanovuje jáhnům povinnost aspoň jednou za tři roky se účastnit duchovních cvičení (č. 28), prohlubovat posvátné studium Písma, aby byli schopni ostatním lépe vysvětlit jejich smysl, poučovat lid a posilovat mysl věřících (č. 29), povinnost úcty k biskupovi (č. 30). Vhodný oděv jáhna pak má určit příslušná biskupská konference (č. 31).

1.5 Apostolorum successores

V roce 2004 vydala Kongregace pro biskupy Direktorium pro pastýřskou službu biskupů nazvané *Apostolorum successores*.³⁰ Tento dokument se sice primárně věnuje biskupské službě, ale v jejím rámci právě také vztahu biskupa k jáhnům i jáhnům jako takovým. Podívejme se na to, co o funkcích a úřadech, které mohou být trvalému jáhnu svěřeny v místě, kde jáhen realizuje svou službu, direktorium hovoří.

„Je velmi důležité uspořádat věci tak, aby jáhni mohli podle svých možností plně vykonávat svou službu: kázání, liturgii, lásku k bližnímu. Jáhni si mají uvědomovat, že jejich různé úkoly nejsou souhrn různých aktivit, ale spíše že jsou spolu těsně spojené díky přijaté svátosti a že tyto úkoly, ačkoli by každý z nich mohli plnit laici, jsou vždy jáhenské, protože je uskutečňuje jáhen ve jménu církve, podporován milostí svátosti.

Z tohoto důvodu má být jakýkoli úkol, který znamená *nahrazování přítomnosti* kněze, přednostně svěřen jáhnovi, spíše než laikovi, zvláště pokud se jedná o stálou spolupráci na vedení křesťanského společenství, které nemá kněze nebo doprovázení rozptýlené skupiny křesťanů

²⁵ Srov. CIC, kán. 943.

²⁶ Srov. CIC, kán. 1108 a 1111.

²⁷ Srov. SDO, č. 21 bod 8.

²⁸ Srov. např. bod 6, č. 25, bod 2, č. 8.

²⁹ Např. povinnost účastnit se aspoň na některých částech denní modlitby církve.

³⁰ Kongregace pro biskupy, *Direktorium pro pastýřskou službu biskupů Apostolorum successores* (dále v poznámkách jen AS) z 22. 2. 2004. Česky vyšlo v červené řadě ČBK č. 40.

ve jménu biskupa či faráře. Ale zároveň je třeba postarat se o to, aby jáhni vykonávali své vlastní aktivity, aniž by byli odsouváni na funkci pouhých náhradníků kněží.³¹

O vztahu jáhna k biskupovi direktorium praví následující: Jáhenská služba se v první řadě obrací k Bohu a skrze něj k bratřím, ale je to také služba kněžím a biskupům. Zvláště s nimi jsou jáhni zvláštním způsobem spojeni slibem poslušnosti. Biskup se má tedy předně postarat o to, aby si všichni věřící i kněží vážili jáhenského stavu a oceňovali službu, již jáhni konají.³²

„Jako biskupové a kněží tvoří i jáhni řád věřících spojených poutem solidarity ve vykonávání společné činnosti. Proto má biskup podporovat lidské a duchovní vztahy mezi jáhny, které je vedou ke sdílení zvláštního svátostného bratrství. To se může uskutečňovat s využitím prostředků stálé jáhenské formace a také pravidelnými setkáními svolávanými biskupem, aby se zhodnotilo vykonávání služby, vyměňovaly zkušenosti a poskytovala podpora pro vytrvání v přijatém povolání.“³³

1.6 Katechismus katolické církve

Katechismus katolické církve pojednává o jáhnech na několika místech. Nejvýstižnější a nejhutnější co se týče popisu jáhenského svěcení a vykonávané služby, jsou články 1569-1571 KKC. Jáhen je svěcen vkladáním rukou pouze biskupa, čímž je naznačeno, že i jáhen jako člen hierarchie je zvláštním způsobem spojen se svým biskupem ve svých úkolech.³⁴

Článek 1570 mj. vyjmenovává jakýsi výčet činností, které mohou jáhni vykonávat. Na prvním místě je zmíněno „přisluhovat biskupům a kněžím při slavení božských tajemství“ – opět je zdůrazněn zvláštní vztah jáhna k biskupovi. Dalšími možnostmi služby jsou např. asistence při uzavírání manželství, hlásání evangelia, kázání, vedení pohřebních obřadů, služba lásky. Zde je dobré podotknout, že mnohé z uvedeného je výsledkem interpretace a uvedení do konkrétní podoby slov konstituce II. vatikánského koncilu Sacrosanctum concilium. Ta již v roce 1963 předpokládala, že bude zavedena možnost bohoslužby slova v předvečer velkých svátků, nedělí a některých jiných dnů, a to „zvláště tam, kde není kněz. V tom případě ať vede bohoslužbu jáhen nebo ten, koho pověřil biskup.“³⁵

Velmi důležitým bodem Katechismu týkajícím se jáhenství je článek 1581, který byl ovšem zásadním způsobem změněn. Původní text článku 1581 vůbec neobsahuje přímou zmínku o

³¹ AS, č. 93.

³² Srov. AS, č. 92.

³³ AS, č. 94.

³⁴ Nebo možná ještě lépe to vyjádřil biskup Walter Kasper: „jáhen diakonii vykonává z příkazu svého biskupa, s účastí na jeho úřadu.“ – Kasper, s. 24.

³⁵ Srov. SC, článek 35 § 4.

jáhnech. Český překlad latinského znění navíc uvádí ve druhé větě slova „kněžské svěcení“, což svádí k domněnce, že se zde mluví pouze o kněžích. V první větě je ovšem obecné označení „nositel“ (míněno nositel svátosti kněžství).

Změnu článku 1581 KKC učinil papež Jan Pavel II. již roku 1998. Tato změna však zřejmě nikdy nevyšla oficiální cestou a dosud stále platné české oficiální vydání KKC z roku 2001, přeložené z latinského textu editio typica z roku 1997, nemohlo tedy takovouto úpravu zachytit. Změna se tak stala účinnou (aniž by opět oficiálně vyšel nový KKC) až na základě motu proprio Benedikta XVI. *Omnium in mentem* z roku 2009.³⁶ Motu proprio sice přímo upravuje pouze některá ustanovení CIC (o těch pojednáme později), nepřímo se tyto změny ale dotýkají také článku 1581 KKC. Ten nově rozlišuje a odlišuje poslání jáhnů od poslání biskupů a kněží: „Biskupové a kněží dostávají od Krista poslání a pověření jednat v osobě Krista – Hlavy, jáhni naproti tomu přijímají potřebnou sílu, aby sloužili Božímu lidu v ‚diakonii‘ (službě) liturgie, slova a lásky“.

Velmi podobná formulace je však uvedena o něco dále, v současném KKC v článku 1588: „Co se týká jáhnů, svátostná milost jim dává potřebnou sílu, aby sloužili Božímu lidu v ‚diakonii‘ (službě) liturgie, slova a lásky, ve společenství s biskupem a jeho kněžstvím“. Ten přitom změněn nebyl. Můžeme se tedy ptát, proč došlo ke změně textu článku 1581. Uvedením nového znění článku jsme vlastně už odpověděli. Nově se rozlišuje poslání biskupů a kněží, kteří mají moc jednat *in persona Christi capitis*, tedy v osobě Krista Hlavy, zatímco jáhni jednájí v osobě Krista Služebníka a jsou svěcením uschopněni k dané službě. Tím se dost podstatně upřesňuje text LG 29, který toto rozlišení neuvádí. Lze také říci, že biskupové a kněží jsou pověřeni (jednat v osobě Krista Hlavy, jak bylo řečeno), jáhni dostávají charisma v síle Ducha sloužit. Editio typica, a tím pádem i český překlad, zatím stále čekají na nové vydání Katechismu katolické církve,³⁷ výše uvedená změna daná *Omnium in mentem* je však aktuální již od roku 2009.

1.7 Kodex kanonického práva (1983)

V roce 1983 nahradil původní Kodex kanonického práva nový Kodex, vyhlášený papežem Janem Pavlem II. v apoštolské konstituci *Sacrae disciplinae leges* dne 25. ledna 1983. Nutnost revize církevních norem si uvědomoval již papež Jan XXIII., který již roku 1959 rozhodl, že

³⁶ *Apoštolský list (motu proprio) Omnium in mentem* papeže Benedikta XVI., kterým se zavádějí některé změny v Kodexu kanonického práva 26. října 2009, In Acta ČBK, č. 5 (2010), s. 15-19.

³⁷ Vlastně se dá říci, že změna článku 1581 KKC nevyšla dosud oficiálně žádným způsobem, srov. českou poznámku pod čarou překladatele *Omnium in mentem*, In Acta ČBK, č. 5 (2010), s. 16.

CIC bude revidován. Definitivně se tak stalo až v roce 1983. Jak papež v úvodu píše, objevilo se v novém kodexu mnohé z toho, čím se zabýval v 60. letech II. vatikánský koncil. Jan Pavel II. mluví až o snaze promítnout koncilní nauku, zvláště tu o církvi, do kanonických předpisů. Kodex přináší nové věci, jejichž pramenem je právě nauka II. vatikánského koncilu.

V této práci nás samozřejmě nejvíce zajímá, co nový Kodex říká o trvalém jáhenství a jáhnech. Na rozdíl od staršího CIC/1917 již tyto pojmy zná. Postupně si rozebereme jednotlivé kánony CIC i s případným komentářem. Zajímat nás budou jen kánony relevantní k tématu práce.

Kán. 230 – na jeho podkladu bývá během formace kandidátům jáhenství udělován lektorát a akolytát. Zde je nutné poznamenat, že tento kánon byl změněn papežem Františkem, když ve svém motu proprio *Spiritus Domini* z 10. 1. 2022 k úpravě kánonu 230 § 1 Kodexu kanonického práva, týkajícího se přístupu žen k pověření službou lektorátu a akolytátu, již nevyhrazuje tyto služby pouze na laiky muže. Původní text § 1 uváděl „muži laici“, nyní vypadlo slovo muži. Nově tedy může být natrvalo pověřen kterýkoli laik či laička. V okamžiku přijetí služby jsou však i kandidáti jáhenství stále laiky, a tak jsou postaveni na roveň ostatním věřícím. Pokud by z nějakého důvodu nakonec nedošlo k vysvěcení, již obdržená služba zůstává natrvalo, pokud by tedy nebyl dotyčnému uložen církevní trest, při kterém by mu byla služba odňata nebo byl zakázán výkon služby.³⁸

Kán. 236 stanovuje na podkladě motu proprio *Sacrum diaconatus ordinem* uchazečům o trvalé jáhenství podrobit se vzdělávání podle předpisů biskupské konference v délce minimálně 3 let – u mladých kandidátů „v některém zvláštním domě“, u mužů „věkem vyzrálejších“ či ženatých způsobem stanoveným biskupskou konferencí. Obecně platí, že o trvalé jáhenství projevují zájem muži spíše ženatí a vyzrálejší, takže příprava takovýchto kandidátů probíhá povětšinou jako několikaletá formace před svěcením, kdy ale kandidáti běžně žijí a působí ve svém prostředí – ostatně, o tom bude pojednáno ve 3. kapitole práce.

Kán. 266 hovoří o tom, že svěcením se jáhen stává klerikem a jako takový musí být tzv. inkardinován, tedy včleněn nejčastěji do místní církve, případně osobní prelatury. V menším počtu případů, je-li jáhen řeholník či člen společnosti apoštolského života, svěcením se včleňuje do téže řeholní společnosti nebo společnosti apoštolského života.

Kán. 833 bod 6: kdo mají přijmout jáhenské svěcení, mají povinnost před místním ordinářem osobně složit vyznání víry. V praxi se tedy před svěcením odevzdává na biskupství vlastnoručně sepsané vyznání víry. Tím se jáhen, který zanedlouho bude hlásat evangelium,

³⁸ Srov. CIC, kán. 1336 § 3 n. 2 a § 4 n. 1.

zavazuje, že bude předávat pravdy víry a vyučovat ve shodě s naukou katolické církve, která ho k tomu pověřuje.

Kánony 1008 a 1009 si vyžadují zvláštní pozornost. V těchto kánonech CIC se totiž udála velmi důležitá změna týkající se také jáhenství, a to vydáním již zmíněného motu proprio Omnium in mentem Benedikta XVI. Tato norma mění mimo jiné kánony 1008 a 1009 CIC ve stati Svátost svěcení. Z původního textu kánonu 1008 bylo možno vyvozovat, že ti, kdo přijali svátost svěcení ve kterémkoli stupni, byli poslání jednat v osobě Krista – Hlavy. Toto se v novém textu upřesňuje ve smyslu zaměření jáhna na službu a ne na řízení v církvi. Nově zní kánon 1008 takto: „Svátostí svěcení se z Božího ustanovení někteří věřící, označení nezrušitelným znamením, stávají posvátnými služebníky, kteří jsou zasvěceni a určeni, aby, každý podle svého stupně, z nového a specifického důvodu sloužili Božímu lidu.“³⁹

Do kánonu 1009 byl nově přidán celý paragraf 3, který text kánonu 1008 upřesňuje: „Ti, kdo byli vysvěceni na biskupa nebo kněze, přijímají poslání a pověření jednat v osobě Krista – Hlavy, jáhni naproti tomu přijímají potřebnou sílu, aby sloužili Božímu lidu v ‚diakonii‘ (službě) liturgie, slova a lásky.“⁴⁰ Těmito slovy oficiálně v latinském církevním právu vstupuje v účinnost změna článku 1581 KKC, o které bylo pojednáno výše.

1.8 Direktář pro slavení neděle bez přítomnosti kněze

Jak uvádí již výše odkazované motu proprio Sacrum diaconatus ordinem, jedním z úkonů jáhna, jež mu přísluší z moci svěcení, je vedení bohoslužby slova. Praktické pokyny pro tuto podobu liturgického slavení však uvádí až dokument Kongregace pro bohoslužbu *Direktář pro slavení neděle bez přítomnosti kněze*, zveřejněný 21. 5. 1988.⁴¹ Konkrétně bohoslužbu slova vedenou jáhnem uvádějí č. 29 a 38 dokumentu. Článek 29 zní: „K vedení těchto nedělních shromáždění mají být jako první spolupracovníci kněží povoláni jáhnové. Jáhnovi, posvěcenému k vedení Božího lidu a k péči o jeho růst, náleží řídit modlitby, hlásat evangelium, pronášet homilii a rozdělovat eucharistii.“⁴² Článek 38 posléze ještě uvádí: „Jestliže slavení předsedá jáhen, vystupuje tak, jak to odpovídá jeho postavení, a to při pozdravech, modlitbách, čtení evangelia, homilii, při podávání svatého přijímání a při závěrečném požehnání před propuštěním lidu.

³⁹ Acta ČBK, č. 5 (2010), s. 18.

⁴⁰ Ibid., s. 19.

⁴¹ Congregatio pro cultu divino. *Directorium Christi Ecclesia de celebrationibus dominicalibus absente presbytero de die 2 Iunii 1988* (dále v poznámkách Christi Ecclesia).

⁴² Christi Ecclesia, č. 29. Citováno dle překladu D. Němce, zpřístupněného studentům.

Oblékne si roucho stanovené pro jeho službu, to znamená albu se štolou, dle vhodnosti i dalmatiku, a užívá předsednické sedadlo.“⁴³

Je tedy zřejmé, že Direktář hovoří o jáhnech jako o těch, jimž na prvním místě přísluší vést bohoslužbu slova. Komentář k Direktáři pro slavení neděle bez přítomnosti kněze od Damiána Němce⁴⁴ uvádí některé možné důvody, proč není možné na nějakém konkrétním místě slavit v neděli mši svatou. Může jít o případ dovolené či nemoci faráře – zde se rozlišuje, zda jde o jednotlivý případ nebo o situaci relativně krátkodobou, ale nikoli jednorázovou. Relativně dlouhodobou situací pak může být přeložení či úmrtí faráře a nemožnost v dohledné době ustanovit jiného kněze ani jako administrátora.⁴⁵

Pro doplnění uvedme, že Kongregace pro bohoslužbu uvádí v Direktáři pokyny pro slavení neděle, *Sacrum diaconatus ordinem* však hovoří obecně o pravomoci jáhna řídit bohoslužbu slova a nevyhrazuje ji jen na neděli. Bohoslužba slova se může samozřejmě konat i mimo neděle. V dnešní době, kdy jeden kněz zajíždí třeba do více okolních obcí, logicky musí někde mši svatou vynechat, a je-li na takovém místě přítomen vysvěcený jáhen (nebo pověřený laik, ale o těch tato práce primárně nepojednává), může být v rozpise bohoslužeb uvedena (třeba i pravidelná) bohoslužba slova v určitý den i mimo neděli.

⁴³ *Christi Ecclesia*, č. 38.

⁴⁴ Jedná se o jeho pracovní text zpřístupněný studentům.

⁴⁵ Srov. Němec, Damián. *Komentář k Direktáři pro slavení neděle bez přítomnosti kněze*, bod I.

2 NESTANDARDNÍ SITUACE, JEŽ MOHOU NASTAT U TRVALÝCH JÁHNŮ, Z POHLEDU CÍRKEVNÍHO PRÁVA

Poté, co jsme probrali stěžejní dokumenty, hovořící o trvalých jáhnech, můžeme pro dokreslení situace ještě uvést několik neregulérních situací, do nichž se mohou jáhni dostat. Jedná se především o tyto případy: neplatnost svěcení, laicizace, přijetí manželství u ovdovělých jáhnů plus některé další možné situace. Jednotlivé situace si rozebereme více. Zevrubněji se tématu věnuje odborný článek Moniky Menke *Kanonickopravní řešení obtížných životních situací trvalých jáhnů* v časopise *Studia theologica*.⁴⁶

2.1 Prohlášení neplatnosti svěcení

Obecný postup pro případ této situace uvádí CIC v kánonech 1708-1712. Může nastat pochybnost ohledně neplatnosti přijatého svěcení. Žalobu na neplatnost svěcení může podat jak jáhen sám (i když to asi bude ojedinělý jev), tak ordinář. Žádost je zaslána na Kongregaci pro bohoslužbu a svátosti. Ta rozhodne, zda žádost bude projednávat sama nebo pověří příslušný církevní soud.⁴⁷ V prvním případě jde vlastně o administrativní řízení, jehož výsledkem je vydání rozhodnutí. V případě, že proces proběhne u církevního soudu, jsou nutné dva shodné rozsudky.

Podáním žádosti je jáhnovi zabráněno ve výkonu moci ze svěcení a také ve výkonu většiny úkonů z moci řízení, pokud tyto jsou spjaty s výkonem moci ze svěcení – posuzuje se totiž platnost svěcení a má se tedy za to, že svěcení není jisté.⁴⁸

Konkrétní náležitosti celého procesu žaloby na neplatnost svěcení upravuje instrukce Kongregace pro bohoslužbu a svátosti z 16. 10. 2001.⁴⁹ V případě procesu u církevního soudu je jmenován instruktor, jehož úkolem je shromáždit veškeré důkazy svědčící pro neplatnost svěcení. Je ale také jmenován tzv. obhájce svazku (svěcení), který má stejná práva a povinnosti jako obhájce svazku manželského.⁵⁰ Po uzavření důkazní části je spis poslán Kongregaci pro bohoslužbu a svátosti. Znovu se ke kauze může vyjádřit jak žadatel, tak obhájce svazku. Poté je vydáno rozhodnutí. Opravným prostředkem pro odvolání je pouze tzv. rekurz žadatele, který

⁴⁶ Menke, Monika. *Kanonickopravní řešení obtížných životních situací trvalých jáhnů*, *Studia theologica* 13, č. 4 (2011) s. 98-113.

⁴⁷ Srov. CIC, kán. 290 § 1.

⁴⁸ Ve standardní situaci, tedy když není podána žaloba na platnost svěcení, je to opačně – má se vždy za to, že svěcení je platné, dokud se neprokáže opak.

⁴⁹ *Regulæ servandæ ad nullitatem sacræ ordinationis declarandam foras dantur* (16. 10. 2001), AAS 94 (2002): 292–300.

⁵⁰ CIC, kán. 1711.

se podává opět na Kongregaci pro bohoslužbu a svátosti. Ta vydá dekret druhého stupně, proti němuž není možné již podat rekurz v meritum věci, ale jen napadnout procesní správnost.

V případě kladného rozsudku (tedy prohlášení nulity svěcení) pozbývá jáhen všechna práva a povinnosti svého stavu a ruší se také závazek celibátu u jáhna svobodného a překážka pro přijetí svátosti manželství dle CIC kán. 1087. Mezi důvody neplatného svěcení patří např.: kandidát byl ke svěcení nucen násilím nebo velkým strachem⁵¹ (přijetí svěcení musí být vždy dobrovolné a z vlastní vůle chtěné), bylo by uděleno nezpůsobilým udělovatelem,⁵² neplatná materie a forma apod.

2.2 Laicizace

Jednou platné svěcení nemůže být nikdy zrušeno, protože vtiskuje svěcenci nezrušitelné znamení. V určitých případech však může být vysvěcené osobě zabráněno ve výkonu moci ze svěcení. V západní církvi podle CIC může dojít k laicizaci vysvěcené osoby, v našem případě jáhna. Samotné svěcení se neztrácí, ale jáhnovi je de facto zabráněno ve výkonu služby. Je uvolněn od služby a od veškerých povinností.⁵³ Jen celibátnímu jáhnovi zůstává povinnost zachovávat celibát, ledaže by na jeho vlastní žádost byl této povinnosti zproštěn.⁵⁴

K laicizaci může dojít buďto na vlastní žádost jáhna či jako trest (in poenam). Již od roku 2009 však existuje možnost deklarovat ztrátu klerického stavu. Toto zmocnění má Kongregace pro klérus a týká se těch kleriků (tedy i jáhnů), kteří po dobu aspoň 5 souvislých let nevykonávají legitimně svou službu. V případě celibátních jáhnů tato deklarace ruší i celibát.⁵⁵

Co se týče laicizace na vlastní žádost, ta se uděluje pouze reskriptem od Apoštolského stolce a musejí zde být vážné důvody, nicméně většinou po prozkoumání Kongregací pro klérus je vyhověno. Jak poukazuje dr. Damián Němec ve svém článku Propuštění z duchovního stavu podle předpisů Kodexu kanonického práva z roku 1983, duchovní (v tomto případě tedy jáhni) usilují hlavně o zánik závazku celibátu a jen málokdy o propuštění z duchovního stavu bez zániku celibátu. Obě věci jsou ovšem úzce propojené a žadatel o zánik celibátu musí přijmout i zánik duchovního stavu.⁵⁶ Opět pouze papež uděluje dispens od celibátu.⁵⁷ Opačně to ovšem

⁵¹ CIC, kán. 125.

⁵² CIC, kán. 1012.

⁵³ CIC, kán. 292.

⁵⁴ CIC, kán. 290.

⁵⁵ Kongregace pro klérus, *Okružní list ordinářům o pravomoci laicizovat duchovní* (18. 4. 2009), Acta ČBK, č. 4 (2009) s. 114–124.

⁵⁶ Němec, Damián. *Propuštění z duchovního stavu podle předpisů Kodexu kanonického práva z roku 1983*, *Studia theologica* 14, č. 3 (2012).

⁵⁷ CIC, kán. 291.

takto nefunguje – jak už jsme naznačili, vlastní žádost o propuštění z duchovního stavu nezabavuje nositele automaticky závazku celibátu.⁵⁸

Nyní k laicizaci za trest. Ta se používá pouze ze závažných důvodů. Některé důvody jsou podobné jako ve světském právu. Pokud se jáhen dopustí činu, který je trestný i v civilním právu, pak je samozřejmě souzen i civilním soudem a v oblasti církevního práva může nastoupit trest laicizace. Zde patří ale už spíše opravdu těžší prohřešky typu vraždy, těžkého ublížení na zdraví nebo dokonce zmrzačení, únosu apod. Tyto případy ale zřejmě nebudou moc časté, už s ohledem na to, že církev pečlivě prověřuje každého zájemce a kandidáta jáhenství a toho, kdo je v podezření, že by mohl projevovat takovéto sklony, by neměla ke svěcení pustit.

Častější tedy budou zřejmě případy, kdy se jáhen dopustí činu zasluhujícího trest stanovený církevním právem, často spojeného s jeho postavením a mocí vyplývající ze svěcení. Může jít např. o: zneuctění konsekrovaných způsob,⁵⁹ fyzické napadení papeže,⁶⁰ pokus o uzavření manželství, byť i pouze civilního, a mnoho dalších.⁶¹ Zde však nutno podotknout, že k pokusu o uzavření manželství svátostného by nemělo vůbec dojít, protože už samotná existence svěcení je překážkou k přijetí svátosti manželství.⁶² Takovýto jáhen by se tedy nejspíš pokusil oženit civilně a tím by vlastně porušil hned několik paragrafů církevního práva.⁶³ Mezi další případy vymezené CIC patří žití v hříchu nebo delikt proti šestému přikázání,⁶⁴ trvalé a zatvrzelé popírání pravd víry (apostaze, hereze, schizma).⁶⁵ Ve zvlášť závažných případech k tomuto trestu nastupuje také automatická exkomunikace vyhrazená Apoštolskému stolci. Bez ohledu na to, zda jáhen podal vlastní žádost nebo mu byl uložen trest, je nutné zmínit ještě jeden velký důsledek tohoto trestu. Laicizací ztrácí jáhen nejen právo výkonu moci ze svěcení, ale také některá práva, která běžně mají laici, jako činná účast na liturgii apod.

Ve východních církvích se používá ještě jedna forma trestu, kterou právo západní církve nezná. Kodex kánonů východních církví CCEO uvádí jako možný trest pro kleriky všech stupňů jakousi „degradaci svěcení“ (správněji redukci), kdy klerikovi je odebrán nejvyšší dosažený

⁵⁸ Kromě nové možnosti deklarace ztráty duchovního stavu při dlouhodobém nevykonávání duchovní činnosti je totiž závazek celibátu automaticky zrušen jen v případě prohlášení neplatnosti svěcení, viz CIC, kán. 290 §1. V ostatních případech závazek trvá.

⁵⁹ CIC, kán. 1382 § 1.

⁶⁰ CIC, kán. 1370 § 1.

⁶¹ CIC, kán. 1394 § 1.

⁶² CIC, kán. 1087.

⁶³ Nejen zmíněný kánon 1087, ale i 1108 § 1 – církev uznává jen manželství svátostná, tedy nikoli uzavřená civilně – a samozřejmě i kánon 1394 § 1.

⁶⁴ CIC, kán. 1395.

⁶⁵ CIC, kán. 1364.

stupeň svěcení a je „přeřazen“ na nižší stupeň⁶⁶ – např. biskup na kněze. V případě jáhna ovšem není kam moc klesnout, ale mohl by být propuštěn z duchovního stavu.

V souvislosti s laicizací můžeme zmínit ještě situaci, kdy svobodný laicizovaný jáhen by se chtěl oženit. Tato snaha je zřejmě nejčastějším důvodem, proč se podává vlastní žádost o laicizaci. Nicméně v tomto případě je zde pro přijetí manželství stále překážka samotného svěcení. Pokud by se tedy dotyčný chtěl oženit platně před církví, musel by žádat o dispenz od této překážky. Tento dispenz v obvyklých situacích udílí Apoštolský stolec, musel by tedy žádat tam. Praxe apoštolského stolce je taková, že dispenze snadněji udílí u jáhnů, kteří nebyli vázáni slibem celibátu, ale je možné, že by dispenz udělili - to je na jejich praxi a rozhodnutí.

2.3 Možné přijetí manželství u ovdovělých jáhnů

Již víme, že jednou přijaté platné svěcení je překážkou pro uzavření manželství. Vzato do důsledku, znamená to, že v případě, kdy ženatý jáhen ovdoví, nemělo by být možné uzavřít nové svátostné manželství. Až do roku 1997 byla praxe taková, že ovdovělý jáhen měl dvě možnosti. Buďto zůstat vdovcem a své jáhenství dále vykonávat, nebo v případě, že se chtěl oženit, došlo většinou k jeho laicizaci. Od roku 1997 je možné udělit dispenz od překážky svěcení v případech ovdovělých jáhnů ze dvou důvodů: prokáže se velká užitečnost a potřeba jáhnovy služby v místní církvi nebo je potřeba zaopatřit buďto vlastní malé děti nebo staré rodiče (i z manželčiny strany). Tento dispenz uděluje Kongregace pro bohoslužbu a svátosti.

Další možností přijetí nového manželství je situace nebezpečí smrti, kdy takovýto dispenz může udělit duchovní osoba, která asistuje při sňatku. Lze však předpokládat, že přijetí manželství v takovéto situaci bude spíš ojedinělou záležitostí. – A nakonec můžeme zmínit i případ, kdy by u ovdovělého jáhna došlo k anulitě svěcení a tím pádem k odstranění překážky pro uzavření manželství.

2.4 Nestandardní situace u řeholních trvalých jáhnů

Trvalých jáhnů v řeholních institutech či společnostech apoštolského života je menšina oproti jáhnům v diecézích, ale existují. V jejich případě se řeší hlavně tzv. sekularizace, tedy propuštění z řeholního institutu, a to buď na vlastní žádost řeholníka nebo za trest. V obou případech jsou zapotřebí velmi závažné důvody pro takové jednání. A v obou případech

⁶⁶ Srov. CCEO kán. 1433 § 1.

znamená sekularizace jen vyvázání z řeholního stavu, stále ale zůstává osobou duchovní včetně všech povinností.

Postup je v jistém smyslu obdobný postupům při laicizaci nebo zkoumání neplatnosti svěcení. V případě vlastní žádosti se tato podává skrze nejvyššího představeného institutu Kongregaci pro instituty zasvěceného života a společnosti apoštolského života, případně diecéznímu biskupovi u institutů diecézního práva. Vyhotoví se spis a ten se zašle na Kongregaci. Pokud žádosti vyhoví, udělí tzv. indult, kterým je řeholník sekularizován. Nejdříve ovšem musí jáhen najít diecézního biskupa, který ho přijme do své diecéze aspoň na zkušební dobu 5 let,⁶⁷ nebo, v případě, že byl jáhen už předtím inkardinován do některé diecéze, má povinnost se do ní vrátit.⁶⁸

U propuštění z řeholního stavu za trest jsou dvě možnosti. Může se tak stát mocí samotného práva, kdy postačí prostá deklarace propuštění. Jde hlavně o případy odpadu od víry, pokusu o uzavření manželství, byť pouze civilního a o situaci, kdy nezákonně opustil řeholní dům na dobu delší než 12 měsíců.⁶⁹ Další důvody, kdy řeholník *musí* nebo *může* být propuštěn za trest, uvádějí příslušné kánony CIC.⁷⁰ Opět platí povinnost jáhna najít diecézního biskupa, který ho vezme do své diecéze nebo se vrátit do diecéze, do níž byl inkardinován.

2.5 Další možné nestandardní situace

Stručně ještě k dalším možným situacím. V případě civilně rozvedeného trvalého jáhna je situace obdobná jako u vdovců. Pokud zůstane žít sám, může mu být dále ponechán výkon duchovní služby. Vždy je však nutno pečlivě uvážit všechny okolnosti a postupovat s pastorační moudrostí.

Pokud by se chtěl jáhen znovu oženit, nejprve je nutné vyřešit (ne)platnost manželství. Pokud by manželství z nějakého důvodu nebylo prohlášeno za neplatné, nemůže se jáhen znovu církevně oženit tak jako tak. Pokud by došlo k anulaci, dostává se jáhen do situace, kdy je vlastně z církevního hlediska svobodný, ale vysvěcený, což je překážkou pro uzavření manželství. Bude tedy třeba vyřešit překážku svěcení.

Stručný výčet dalších možných nestandardních situací: uzavření neplatného manželství, i pouze civilního, překážka manželského svazku, vyššího svěcení nebo veřejného slibu čistoty, uzavření manželství se ženou, která již uzavřela jiné manželství nebo složila veřejný slib čistoty;

⁶⁷ Srov. CIC, kán. 693.

⁶⁸ Srov. CIC, kán. 266 a 268.

⁶⁹ CIC, kán. 694.

⁷⁰ CIC, kán. 695 n.

spáchání trestného činu vraždy, potratu, zmrzačení sebe nebo jiného, pokus o sebevraždu, vykonání úkonu z moci svěcení, vyhrazeného vyšším stupňům svěcení.⁷¹

⁷¹ Srov. CIC, kán. 1044 § 1 n.3 s odkazem na kán. 1041 n. 3-6.

3 HISTORIE TRVALÉHO JÁHENSTVÍ A JEHO MOŽNÉ PODOBY V SOUČASNOSTI

V této kapitole se nejprve budeme věnovat historickému pohledu na jáhenství. K této oblasti už existuje poměrně dost literatury, proto se jí budeme zabývat poměrně stručně. Ve větší druhé části kapitoly tak zůstane prostor pro úvahy nad současnou podobou trvalého jáhenství.

3.1 Počátky jáhenství

Prapůvod a nejdokonalejší vzor jáhenské služby církve je v jejím Pánu, Ježíši Kristu, který byl „služebníkem všech“ – jak o tom sám mluví např. v Mk 10,45: „ani Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé.“ Nový zákon, sepsaný řecky, v těchto případech uvádí sloveso *diákonein* a od toho odvozené slovo *diákonos*, které počestně uvádíme jako *diákon* či *jáhen*. Nicméně zajímavé je i samotné řecké slovo *diákonos*. Starý zákon slovo *diákonein* uvádí jen zřídka, samozřejmě jen v řecké Septuagintě. Hojnější užití přináší až Nový zákon, který ovšem slovo *diákonos* uvádí ve více významech: služebník u stolu, služebník určité duchovní moci, služebník Hospodinův, Kristus – Bůh, a samozřejmě také *diákon* (*jáhen*) jako služebník církve.⁷² Konečně v evangeliích a ve Skutcích apoštolů označuje nejčastěji „službu u stolu“.⁷³

Kde tedy lze nalézt první seriózní zmínku o jáhnech jako takových? Obecně je jako jakési ustanovení jáhenského stavu chápán text na začátku 6. kapitoly Skutků apoštolů (srov. Sk 6,1-6). Nad tím panuje jakási obecná shoda. Už sv. Irenej z Lyonu toto místo nazývá „ustanovení Sedmi“.⁷⁴ Dokument Mezinárodní teologické komise se pak tomuto místu věnuje obšírněji. Zřejmě byla důvodem „ustanovení Sedmi“ snaha vyřešit spory mezi tehdejšími helénisty a židokřesťany, kdy si helénisté stěžovali, že se jejich vdovám nedostává patřičné pozornosti – nebo jiný překlad, že se jim „nedává každodenně spravedlivý díl“. Co se myslí tím spravedlivým dílem? Je důležité si uvědomit, že helénisté považovali všechno za společné jmění, a to nejen hmotný majetek jako takový, ale i denní výdělek, který se odevzdával do společné pokladny. Tohle tvořilo obsah oné služby při stolu, při které byly dle helénistů vdovy zanedbávány. Apoštolové se snažili věc vyřešit právě ustanovením sedmi vybraných mužů, kteří by sloužili při stolu, do čela křesťanů helénistů a zároveň židokřesťanů.⁷⁵

⁷² Srov. Mezinárodní teologická komise, *Diakonát: vývoj a perspektivy* (dále MTK), s. 18.

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ MTK, s. 19.

⁷⁵ MTK, s. 20.

Naproti tomu musíme zmínit i názor jezuity Bernarda Pottiera SJ. Ten ve svém článku *Svätostnost jáhenství* poukazuje na to, že právě text Sk 6 slovo *diákonos* vůbec nezmiňuje a současná exegeze v textu vidí spíš volbu sedmi mužů, kteří slouží helénistům, tedy židům poslaným k „národům“. Dále poukazuje, že nikde v Novém zákoně není uvedeno, že by biskupové nebo kněží byli vybíráni z již sloužících jáhnů, stejně tak nikde není uvedeno, kdo předsedá eucharistickému shromáždění.⁷⁶

Další zmínky můžeme najít hned v apoštolských listech. Srovnejme např. vstupní pozdrav apoštola Pavla v listu do Filip: „...všem bratřím v Kristu Ježíši, kteří jsou ve Filipech, i biskupům a jáhnům“ (Fp 1,1). I jinde apoštol Pavel zmiňuje vedle sebe biskupy a jáhny⁷⁷ a zmiňuje konkrétní požadavky na jáhny.⁷⁸ Není bez zajímavosti, že součástí výčtu jsou i požadavky na ženy – jáhenky.

Autoři a spisy z doby tzv. apoštolských otců také zmiňují jáhny, ať už již zmíněný Irenej, dále např. Polykarp, ale také spisy jako *Didaché* apod. V této prvotní době se služba jáhnů orientovala především na starost o vdovy a sirotky, ale podle *Didaché* je přítomna už také katecheze a zřejmě i služba liturgická.⁷⁹ Hippolyt ve spisu *Traditio apostolica* okolo roku 215 uvádí poprvé jakousi hierarchizaci v prvotní církevní obci: biskup, kněz, jáhen, vyznavači (křesťané, kteří v době pronásledování nezapřeli svou víru, ale neprolili krev). Ve svém spisu uvádí, že jáhni jsou určeni „ne ke kněžství, ale ke službě biskupu, aby konal to, co on sám přikáže.“⁸⁰ Hippolyt popisuje liturgii a jáhnovu účast na ní hlavně v oblasti křtu a eucharistie.⁸¹ Z dalších úkolů měli jáhni na starosti určité skupiny v církevních obcích, zvláště nemocné a vězně.

Začátkem 2. století zmiňuje jáhny sv. Ignác z Antiochie ve svém listu *Tralleským*: „Jáhni jako služebníci tajemství Ježíše Krista se musí líbit všem ve všem. Nejsou služebníky jídel a pití, nýbrž služebníky Boží církve. Jako ohně ať se varují jakéhokoli obvinění.“⁸² V několika dalších svých listech Ignác z Antiochie, sám biskup, podává svědectví o tom, že již od prvních dob byli jáhni vnímáni jako spolupracovníci biskupa a nikoli kněží, např. list *Filadelfským* 4: „Jeden je oltář a jeden celek tvoří biskup s kněžími a jáhny, mými spoluslužebníky.“⁸³

⁷⁶ Pottier, Bernard SJ. *Svätostnost jáhenství*. In: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, *Služba trvalých jáhnů sborník I. Teologický pohled*, Praha, 1998, (dále Pottier), s.12-13.

⁷⁷ Např. 1 Tm 3,1-13.

⁷⁸ Tamtéž od verše 8.

⁷⁹ Srov. *Did* 15.

⁸⁰ Srov. Hippolyt Římský, *Apoštolská tradice*, 8.

⁸¹ Srov. Hippolyt Římský, 21-22.

⁸² Ignác z Antiochie, *List Tralleským*, 2,3.

⁸³ Ale i v jiných svých listech, např. srov. *Efezanům* 2,1, *Magnesijským* 2,1.

3.2 Služba jáhenek

Vše dosud popsané se vztahovalo k jáhnům, tedy mužům, nutno však poznamenat, že zvláště Nový zákon zmiňuje i existenci jáhenek. Apoštol Pavel píše do Říma: „doporučuji vám naši sestru Foibé, diakonku církve v Kenchrejích... byla pomocnicí mnohým i mně samému“ (Řím 16,1-2). Ve 3. století Origenés ve svém komentáři k tomuto listu dokonce označuje Foibé jako „model jáhenky“. Ovšem novější názor na toto místo Písma, prezentovaný Mezinárodní teologickou komisí v již zmiňovaném dokumentu, poukazuje na následující: „... nemůžeme vyvozovat, že se jedná již o specifickou funkci diakona. Zdá se velmi pravděpodobné, že Foibé vykonávala určitou službu v komunitě v Kenchrejích, kterou apoštol uznával a která byla podřízena jeho vlastnímu poslání.“⁸⁴

Další místo, kde se v Novém zákoně píše o jáhenkách, je již zmiňovaný Pavlův list Timotejovi. Mezi požadavky kladené na jáhny se totiž náhle objevuje věta o ženách: „ženy v této službě (*jiný překlad: jáhenky*) mají být čestné, ne pomlouvačné, střídme, ve všem věrné“ (1 Tim 3,11). Máme ovšem také několik svědectví o existenci jáhenek i z jiných pramenů než ze samotného Písma. Ve známém dopise Plinia mladšího císaři Trajánovi, ve kterém žádal radu, jak postupovat vůči křesťanům, píše o výslechu dvou jáhenek. Máme zde tedy zprávu o jejich existenci, ovšem bez bližšího popisu obsahu jáhenské služby.

Nejstarší takovýto popis pak přináší až spis Didascalia apostolorum z období 3. století. Zmiňuje jáhny i jáhenky. O jáhenkách říká, že měly za úkol sloužit pouze ženám. Měly za úkol udělovat pomazání ženám při křtu, vyučovat novokřtěnky, navštěvovat věřící ženy v jejich domovech, věnovat pozornost nemocným ženám. Nesměly udělovat křest ani se aktivně účastnit přinášení eucharistických darů (DA 3,12, 1-4).⁸⁵ Jáhenky začínají hrát důležitější roli než do té doby vdovy, kterým je zabráněno křtít a vyučovat a zůstává jim už jen úkol modlitby.⁸⁶

V závěru této podkapitolky bych rád zmínil zajímavé myšlenky, které ve své diplomové práci týkající se tématu diakonátu žen uvádí Eva Kocmanová.⁸⁷ V jedné z kapitol se věnuje hermeneutice jáhenského úřadu.⁸⁸ Zamyslíme-li se nad tím, kdy byla ustanovena základní struktura církve, pak mezi teology v současné době převažuje názor, že Ježíš sám neustanovil detailně organizační struktury církve. Naopak se vzrůstající averzí vůči svému učení poznal, že jakási reforma židovství se neuskuteční. Bylo mu jasné, že do budoucna půjdou jeho učedníci

⁸⁴ MTK, s. 30.

⁸⁵ MTK, s.32.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Kocmanová Eva, *Instituční diakonát žen*. [diplomová práce] Boskovice, Cyrilometodějská fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra liturgické teologie 2009 (dále Kocmanová).

⁸⁸ Srov. Kocmanová, s. 14-15.

vlastní cestou. Teologicky i historicky tak lze považovat za počátek církve seslání Ducha svatého, přesto ani tehdy ještě nevzniká struktura církve, jak ji známe dnes. To přichází až v době povonozákonní. Dokonce i oněch „sedm“, tedy sedmero prvních jáhnů, nemělo vlastně pokračovatele, a, jak píše Kocmanová, se tak stali jen „historickými veličinami“.⁸⁹ Mimo podřízenost apoštolu Pavlovi nebyly církevní obce nijak hierarchizované. Teprve v deuteropavlovských listech vysvítá pozvolné vytváření struktur, nicméně i tak nelze nikde v Novém zákoně najít definitivní vyjádření struktur církve.

3.3 Vymizení trvalého jáhenství a jeho obnovení po II. vatikánském koncilu

Jak je z historie známo, jáhenství jako trvalý stupeň hierarchie v průběhu staletí vymizelo. Čím to bylo způsobeno? Příčin by se našlo vícero. Od 3. století platilo, že jáhni byli pověřováni péčí o církevní majetek a o charitativní služby.⁹⁰ Rovněž byla stanovena norma, aby každá církevní obec, byť sebemenší, měla „ne víc než sedm jáhnů“, prakticky to tedy znamenalo, že v každé církevní obci měl být aspoň nějaký. Tím se zvedala prestiž jáhnů, kteří ale stále více svých funkcí začali delegovat na jiné ministry. Tak vznikají podjáhni, akolyté, ostiáři apod. To vše vedlo k tomu, že podjáhni byli v pokušení přisvojovat si funkce jáhnů a jáhni zase chtěli nahrazovat presbytery. Vzniká napětí mezi jáhny a presbytery. To se ještě vystupňuje vlivem již zmíněného spisu Didascalia, který ve stejné době uvádí, že obyčejní věřící se mají v první řadě obracet na jáhny a nikoli na představené církevních obcí. „Když něco potřebují, řeknou to skrze jáhny.“⁹¹ Aby bylo zabráněno krizi, presbyteři začínají dostávat větší samostatnost a autonomii a mohou vykonávat stále více funkcí, které dříve byly svěřovány jáhnům. Jáhnům nakonec nezůstane žádná vlastní specifická funkce.

V 5. století přichází další rána, kdy jáhni ztrácejí kompetenci ke správě církevního majetku. Tato správa může být od této chvíle svěřena komukoli kompetentnímu z kléru, a nemusí to být nutně jáhen. I oblast charitní bývá často svěřována spíš mnišským komunitám než jáhnům. Na konci 9. století tak na Východě trvalý diakonát stále existuje, ale jáhni mají už jen liturgické funkce. O něco později k tomu dochází i na Západě.

Zřejmě definitivní ránu přinesl v 10. století spis Pontificale Romano-Germanicum, který upřesnil hierarchizaci jednotlivých stupňů svěcení i obsah kompetencí. Začalo se postupovat od nižších svěcení k vyšším a zároveň se stanovilo, že každý vyšší stupeň svěcení obsahuje

⁸⁹ Kocmanová, s. 15.

⁹⁰ Srov. MTK, s. 38 nn.

⁹¹ Plšek, s. 10.

všechny kompetence svěcení nižšího. Uvážíme-li tedy, že vše to, co mohli vykonávat jáhni, mohli vykonávat také kněží a zároveň platilo, že mnohé z toho, co jáhen původně vykonával, bylo rozděleno jiným specializovaným služebníkům, je nasnadě, že trvalý diakonát ztratil ve své době vlastně důvod k existenci. Zůstalo už jen přechodné jáhenství na cestě ke kněžství.

Ještě krátce k vymizení jáhenek. Jak už víme, jáhenky byly určeny ke službě zejména jiným ženám, např. při křtu dospělé ženy, „aby se nemusela odhalovat před biskupem“.⁹² Postupem času však začaly v církvi narůstat především křty malých dětí a počet dospělých křtenců se umenšoval, a z tohoto důvodu tedy nakonec i tento úkol jáhenek vymizel. V Římě existují jáhenky ještě v 8. století, nicméně koncil v Paříži (829) již ženám zakazuje vykonávat jakoukoli liturgickou funkci. Již zmíněné Pontificale Romano-Germanicum je posledním dokumentem na Západě, který vůbec zmiňuje jáhenky. Je zde uvedeno požehání pro jáhenku. Z jáhenky se ve středověku stává buďto mniška žijící v klášteře nebo řeholnice sloužící v nemocnici, tedy vykonávající jáhenskou funkci, ovšem bez svěcení. Po nějakou dobu zůstalo titulování jáhenka pro vdovy či abatyše, ovšem bez jakékoli služby.

Určitý pokus o restaurování trvalého jáhenství učinil tridentský koncil v 16. století, zůstalo ovšem jen u záměrů na papíře. Velký průlom do této oblasti přinesl až II. vatikánský koncil. Je přitom zajímavé, že východní církve si trvalý jáhenský stupeň uchovaly vždy. I když vlastně ani zde to neplatí stoprocentně. Jak uvádí dekret II. vatikánského koncilu o katolických východních církvích *Orientalium ecclesiarum*, „posvátný sněm si přeje, aby byla obnovena instituce stálého jáhenství tam, kde již zanikla.“⁹³

Nicméně v západní církvi byl velkým průlomem, jak již řečeno, II. vatikánský koncil. Jezuita Antonín Holas nazývá tento průlom doslova šokem.⁹⁴ Jako konkrétní datum obnovení trvalého diakonátu „jako vlastního a autonomního stavu v latinské církvi“⁹⁵ se uvádí den vydání konstituce o církvi *Lumen gentium* z 21. listopadu 1964.

3.4 Současný pohled na trvalé jáhenství obnovené po II. vatikánském koncilu

V této podkapitole bych se chtěl věnovat některým úvahám o poslání a působení trvalého jáhna a institutu trvalého jáhenství, které se objevily v průběhu doby, kdy se jáhenství začalo rozvíjet.

⁹² MTK, s. 44.

⁹³ Srov. OE, článek 17.

⁹⁴ Srov. Holas Antonín, SJ, *Jáhen dnes*. In: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, *Služba trvalých jáhnů sborník II. Zkušenosti a reflexe*, Praha, 1998, (dále Holas), s. 22.

⁹⁵ Srov. Holas, s. 22.

Inspirací pro tento oddíl byly povětšinou některé příspěvky z již zmíněných sborníků Služba trvalých jáhnů. I když sborníky pocházejí z konce 90. let 20. století, myslím, že mnohé úvahy zde vyjádřené jsou buďto aktuální i dnes nebo jsou naopak stále ještě „sci-fi“ vizemi, tedy v praxi dosud nerealizované.

V jednom případě pak přináším i aktuálnější zamyšlení nad jáhenskou službou od jednoho z jáhnů ostravsko-opavské diecéze.

3.4.1 Bernard Pottier a jeho pohled na jáhenství

Již zmíněný jezuita Bernard Pottier se v závěru svého článku zamýšlí nad identitou jáhna a jeho službou. Dovolím si citovat:

„Identita trvalého jáhna zůstane nejasná, doku bude jáhenská ordinace nezbytná k ordinaci kněžské, dokud bude model podřízenosti zastíňovat model komplementárnosti a dokud si bude kněz monopolizovat – nebo suplovat – všechny jemu výslovně nepřidělené úřady. Výhodou k jasnějšímu pochopení jáhenství jako naplno ordinovaného úřadu je to, že se navrácí, jako snad přirozenější, ženatým mužům, a kněžství, jako od jáhenství odlišné a jáhenství nezahrnující, se navrácí (snad přirozeněji?) celibátníkům. Klerikové budou muset přestat uvažovat o tom, že jsou navždy jáhnem, pak navíc knězem, pak eventuálně biskupem.“⁹⁶

Zde je několik zajímavých myšlenek. Předně: sám autor se v poznámce k tomuto textu zamýšlí nad tím, jakou roli hraje celibát v obou stupních svátosti kněžství. Dnes se ani nepozastavujeme nad tím, že kněz skládá závazek celibátu, je to v západní církvi běžný stav. Ve východních církvích je to ale trochu jinak, jak jáhen, tak kněz mohou být ženatí a zpravidla jsou, ale nemusejí, a pokud se pro celibát rozhodnou, má to církev ve velké vážnosti. Úvahami, jaké přináší Pottier, se zde vlastně nikdy nezabývali. Pottier na podkladu situace na západě, kdy již tradičně je kněz celibátník, navrhuje (asi aby se více zdůraznil rozdíl mezi jáhenstvím a kněžstvím), aby se utvořila opačná tradice právě u trvalých jáhnů. Pro trvalé jáhenství by byli svěcení pouze ženatí muži a prakticky by nebyl připuštěn svobodný uchazeč o jáhenství.⁹⁷

Dále Pottier ve svých úvahách dochází až k jakémusi návrhu podtrhnout rozlišení mezi jáhenstvím a kněžstvím tím, že by byla u kněží vynechána etapa přechodného jáhenství jako jakéhosi „období zkoušky“ k dosažení další úrovně. Ostatně, každý kandidát se připravuje ke kněžské službě etapami už v průběhu přípravy. Přijetí služeb lektorátu a akolytátu stále existuje i dnes, jen už tyto nejsou svátostné jako kdysi a nedochází k přijetí do kléru. Ale je už to období

⁹⁶ Pottier, s. 14.

⁹⁷ Srov. Pottier, pozn. 32, s.14.

určité činné přípravy na kněžství. Do kléru by pak byl přijat kandidát až svátostí svěcení na kněze. Jáhenské svěcení by pak znamenalo inkardinaci jen pro ty, kdo mají v úmyslu zůstat takto trvale.

K Pottierovi osobní poznámka. Přestože návrh rozlišit jáhenství přechodné a trvalé, jak uvádí v poznámce 32, zní zajímavě a má určitou logiku, ve stejné poznámce uvádí, že „... kněžství přísluší normálně celibátníkům, aniž by byl kdy vydán nějaký přímý zákon celibátu jako takový.“⁹⁸ To není tak úplně pravda. Celibát pro tyto osoby předepisují církevní normy.⁹⁹ Tyto Pottier zřejmě přehlédl. Jinak si myslím, že jeho úvahy jdou sice vcelku správným směrem, ale praktická realizace by znamenala právě docela velký zásah do církevních předpisů, což nepovažuji v dohledné době za reálné.

3.4.2 Antonín Holas a jeho pohled na jáhenství

Další zajímavé úvahy přináší také jezuita Antonín Holas, již zmíněný výše. Uvádí, že v roce 1989, tedy 25 let po obnovení diakonátu a v době, kdy u nás byly teprve realizovány první kroky v této oblasti, bylo ve světě 25 000 trvalých jáhnů. Diakonát nebyl obnoven proto, aby se odpomohlo nedostatku kněží, ale především protože jáhen je znakem Krista, který sám přišel nikoli, aby si nechal sloužit, ale aby sloužil. Jáhen slouží jako Kristus těm nejpotřebnějším, a tak světu zjevuje lásku Boha ke každému člověku. I mnozí biskupové si velmi váží jáhnů, právě pro jejich angažovanost a působení uprostřed světa. Holas klade důraz i na manželku jáhna, která je s jeho povoláním spojena a může a má mít podíl na jeho starosti a práci. Přesto ani manželka nemá podíl *na povolání k jáhenství*. To je zcela osobní a je nutné tyto dvě věci rozlišovat.¹⁰⁰

3.4.3 Walter Kasper a jeho pohled na jáhenství

Biskup Walter Kasper nabízí vhléd do německého katolického prostředí a přináší další zajímavé úvahy v přepisu přednášky pronesené na mezinárodní konferenci jáhnů dne 11. 10. 1997, která se konala v Brixenu.¹⁰¹ Text je tedy již více než 25 let starý, ale mnohé myšlenky jsou podnětné i dnes. Protože samotný přepis přednášky je dosti dlouhý, bude oproti ostatním poněkud delší i rozbor.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Srov. CIC/1917, kán. 132, § 1, CIC, kán. 277, § 1, ale o celibátu hovoří také KKC 2349.

¹⁰⁰ Srov. Holas, s. 22-23.

¹⁰¹ Kasper, Walter, *Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církve a společnosti*. In Služba trvalých jáhnů sborník I., s. 16-30.

Nejprve se biskup zamýšlí nad jáhenským úřadem jako takovým a obnovením trvalého jáhenství. Jako jeden z motivů, proč se vůbec II. vatikánský koncil touto otázkou začal zabývat, nevidí ani tak otázku už tehdy patrného vzrůstajícího nedostatku kněží, které by vysvěcení jáhni měli jaksi „suplovat“, ale vidí hlavně podnět „zezdola“. Už před koncilem vznikaly (*samozřejmě ne u nás – pozn.*) jáhenské kroužky, existovaly snahy o obnovení diakonátu, zvláště pod vlivem pastoračních požadavků doby. Těmito podněty se zabýval již papež Pius XII. a později byly právě projednávány na koncilu. Poměrně rychle se koncil vyslovil v tom směru, že není zapotřebí vybudovat laický apoštolát, ale vytvořit zvláštní úřad v církvi.

S tím souvisí restaurování svátostného úřadu církve ve smyslu definování hierarchie svěcení. Na rozdíl od předchozího stavu, kdy bylo vnímáno, že je to kněz, kdo má plnou moc ke konsekraci a biskupské svěcení nebylo chápáno jako svátost, ale jako jakýsi přídavek, nyní se stupně svěcení posuzují obráceně. Je to biskup, kdo má tzv. plnost kněžství a kněží a jáhni, každý svým způsobem, mají na tomto svátostném úřadu svůj odstupňovaný podíl či účast. Všechny tři stupně tak mají rozdílným způsobem účast na stejném poslání Kristově. A protože je to biskup, komu je svěcením udělena služba, má jáhen, jak jsme již naznačili, zase zvláštním způsobem účast na této službě, diakonii.

Služba, jak dále píše Kasper, má mj. charakter hlásání evangelia, služby u oltáře a také některé úkoly vedení. Jáhen sice není vysvěceným sociálním pracovníkem, ale je poslán k chudým. A chudí v pohledu Kaspera, to nejsou jen materiálně chudí, ale také chudí či zmrzačení duševně a duchovně, nevědomí. Chudí, to jsou také lidé osamocení, opuštění, hledající, strádající. Službou chudým je samotné hlásání evangelia, neboť je to chápáno jako učít nevědomé.

Nicméně Kasper poukazuje na to, že samotní věřící leckdy mají nedostatečné pojetí o rozměru diakonické služby. Uvádí příklad, kdy věřící hořekují, když odpadne jedna bohoslužba či katecheze, ale nikdo si nestěžuje, že mu chybí diakonická činnost.¹⁰² Mluví se o nedostatku kněží, ale na nedostatek jáhnů nepoukazuje nikdo. Přitom jáhen, diákon, který vykonává diakonii, je ten, kdo svou činností vytváří obraz církve. Společnost totiž vnímá nejvíce pozitivně církev v oblasti její diakonické či charitativní činnosti. Na tomto poli je církev obecně vděčně přijímána. Tato činnost, jak poukazuje Kasper, přesvědčí víc než cokoli ostatní.

V závěru přednášky uvádí Kasper několik návrhů současné podoby diakonátu. Nejprve ovšem zdůrazňuje, že jáhenská služba se musí vyznačovat jedním základním znakem, a tím je pokora. Jáhnova služba není kariéra vzestupu, ale „kariéra směrem dolů“, a k takovému postoji je nutná pokora. Jáhen, jak už jsme řekli, je tady pro ty potřebné. Má být natolik otevřený pro druhé,

¹⁰² A nemusíme zde čerpat inspiraci z německého prostředí, to samé platí pro české věřící.

aby ho druzí mohli ve své potřebě oslovit. Skrze trojí dimenzi své služby může živě ukazovat spojení víry se životem.

Aby na to všechno ale nebyl sám, měl by si jáhen okolo sebe začít vytvářet skupinu dobrovolných spolupracovníků, kterým postupem času přenechá ty „méně důležité“ úkoly a služby a bude se sám věnovat práci odborné, personální a také duchovnímu vedení. Příkladem odborné práce může být spolupráce s charitativními institucemi – mateřské školy, domovy důchodců, sociální zařízení věnující se práci s mládeží, často i přesahující hranice farnosti.

Takový jáhen by mohl být posléze ustanoven pro činnost přes hranice své farnosti, klidně pro celé město, děkanát nebo i region, i když samozřejmě by stále měl svůj církevní domicil. Ten by však byl jakýmsi centrem, ze kterého by mohl působit ve větším územním rozsahu. Nezapomeňme také na to, že jáhen díky charakteru své služby může vstupovat jako kontaktní osoba k různým charitním a sociálním zařízením. Je třeba, aby tyto organizace měly samy zájem o spolupráci.

Mnohé tyto činnosti, jak si uvědomuje samotný Walter Kasper, by však vyžadovaly jáhna s plným úvazkem v církvi. To zřejmě do budoucna nebude až tak možné. Proto připouští, že aspoň některé může zvládnout i jáhen s civilním zaměstnáním. Naopak, právě jáhen mající za obživu civilní zaměstnání, by měl v tomto zaměstnání příkladně reprezentovat místní církev a být přítomný tam, kam se jinak nikdo z církve nedostane. Své zkušenosti pak má zúročit v práci pro farní společenství. Tímto způsobem by vlastně splňoval požadavky jáhenského úřadu, ono své poslání, a nebyl by jen „náhradníkem kněze“.

Nejodvážnější myšlenky přináší biskup Kasper v závěru své přednášky. Dle něj by bylo dobré, kdyby byl aspoň jeden jáhen v každém církevním společenství. Samozřejmě nikoli placený, ale byl by ustanoven aspoň jeden s civilním povoláním. Byl by vybrán ze středu konkrétního společenství na základě jeho uvážení. Zástupci farnosti by takového kandidáta navrhli biskupovi.

V některých oblastech na západ od nás něco podobného už realizují. Ve francouzské diecézi Besançon na úrovni děkanátů vytipovávají osoby odpovědné za diakonát vhodné muže, kteří by byli dle jejich mínění vhodní pro službu trvalého jáhna s civilním povoláním v těch oblastech, kde je zapotřebí řešit různé sociální problémy. Následně takové muže osloví s nabídkou. Ti dostanou rok na rozmyšlenou. V případě kladné odpovědi pak mohou začít se studiem a přípravou.

Tolik Walter Kasper. Můj osobní názor, přizpůsobený českému prostředí: i po více než čtvrt století od zmiňované přednášky jsou tyto myšlenky, aspoň v naší oblasti, dost odvážné. Úbytek křesťanů praktikujících víru je značný, zvláště markantní je to v malých farnostech. I kdyby se

i v každé malé farnosti někdo takový našel, zřejmě by nemusel řešit problémy a úkoly, o kterých se zmiňuje Kasper. Naopak na kněze je, zdá se mi, nakládáno stále víc, mají více farností, objíždějí kostely a ta hlavní péče o spásu duší je na nich. V některých věcech ani jáhen kněze nenahradí. Ve velkých farnostech naopak jáhni mají mnoho možností, jak působit, což ale v některých případech žádá třeba plné nasazení jáhna pro církve, tzn. placeného, a s tím, jak si v dohledné době začne církve hospodařit sama bez pomoci státu, nejsem si jistý, zda si bude moci dovolit takovéto placené pozice. Už teď si ti, kteří pracují pro církve, stěžují, že církve není dobrý zaměstnavatel, zvláště pro ty, kteří třeba živí rodinu, děti.

3.4.4 Aleš Ligocký a jeho pohled na jáhenství

Nejčerstvější velmi zajímavé úvahy a postřehy nad směřováním jáhenské služby pocházejí od trvalého jáhna přímo z diecéze, ve které žije, Aleše Ligockého.¹⁰³ Čerpám z jeho vlastního textu, který prezentoval na semináři o trvalém jáhenství na univerzitě v Košicích v roce 2017.¹⁰⁴

II. vatikánský koncil chtěl obnovou trvalého diakonátu navrátit tento rys služby do života církve, ale zároveň ponechat na autoritě místních církví, zda obnoví diakonát na svém území. Služba jáhnů se proto nerozvíjela a nerozvíjí v celé církvi stejně a některé zkušenosti poukazují na to, že proces hledání identity služby diakona je stále živý a je otázkou, zda bude definitivně ukončen. Jak ukazuje popis „ustanovení Sedmi“ ze Skutků 6, charakteristickým rysem této služby by měla být schopnost odpovídat na výzvy a potřeby doby. Ustanovení prvních jáhnů znamenalo více naplnění služby apoštolů, než vyřešení problému, který se objevil.

Jáhen má reprezentovat Boží blízkost člověku, jeho touhu vést člověka cestou obrácení k plnému společenství lásky v Božím království. V historii vyvoleného národa je zřejmé Boží jednání, kdy Bůh nejprve zasahuje lidskou rovinu života (osvobození z pout otroctví, z údělu vyhnanství), aby současně nabídl dar neskonale vyšší. Prostorem aktivity jáhna je onen zájem Boha o člověka, který se na prvním místě projevuje dotekem jeho lásky v bolestech pozemského života a který je velkorysou nabídkou Božího přijetí. Jáhen je svátostí Boží lásky, znamením, které je odpovědí na Ježíšova slova ve večěradle, když se po umytí nohou zeptal svých učedníků: „Chápete, co jsem vám udělal?“

¹⁰³ Mgr. Aleš Ligocký je moderátorem trvalých jáhnů v ostravsko-opavské diecézi. Je ženatý a s manželkou Bohuslavou mají 6 dětí a 9 vnoučat. Jáhenské svěcení přijal dne 9. července 1994 a působí jak ve farnosti Bohumín–Nový Bohumín v děkanátu Karviná, tak také na biskupství ostravsko – opavském. Je kontaktní osobou pro potřeby jáhnů a jejich stálé formace v diecézi a pro případné zájemce o tuto službu. Spolupracuje s delegátem pro trvalé jáhny v diecézi a vede administrativu týkající se služby trvalých jáhnů a kandidátů jáhenství.

¹⁰⁴ Ligocký, Aleš, *Služba diakonů v diecézi*, vlastní text, 2017, nepublikováno.

Důležitou roli u ženatých trvalých jáhnů hraje jejich vlastní rodina. Rodina jáhna je zdrojem duchovní posily jáhna, praktickou pomocí a podporou a prvním místem jeho veřejné angažovanosti. Identita ženatého jáhna, jeho citlivost, ochota lásky, pohotovost služby je nejvíce prověřována v jeho vlastní rodině. Jak dovede milovat ty, které má stále kolem sebe s jejich všedností i křehkostí, jak dovede překonat nechuť a stereotyp, tak bude schopen sloužit těm, které mu Pán ve službě svěří.

Životem v rodině, civilním zaměstnání apod. je jáhen zván ke svědectví, že lze sladit své povinnosti se službou církvi. Jednota života má v životě jáhna své zvláštní místo. Může být mostem, přes který mnozí dojdou porozumění církvi.

Co se týče vztahu jáhnů k vlastnímu biskupovi: jelikož jsou jáhni svěceni ke službě biskupa, očekávají, že biskup vezme jejich službu (ve svém celku) za vlastní, tj. podpoří je svou důvěrou, zapojí do života diecéze nikoli pouze v rovině farní pastorace (která se nějak týká každého jáhna v místě bydliště), ale v pověření ke službě některých z nich poukáže na tuto specifickou roli jáhnů ve své diecézi. Mohou to být jak konkrétní svěřené úkoly v diecézi, tak účast jáhnů v některých poradních grémiích, např. v diecézní pastorační radě apod.

Nesmí chybět kontakt jáhnů s biskupem. Jak při liturgii – ať je snahou samotných jáhnů zúčastňovat se dle možností liturgie s biskupem – ale i kontakt mimo liturgii, jako jsou např. společná setkání jáhnů v rámci jejich stálé formace. Velmi cenné jsou kontakty biskupa s rodinami trvalých jáhnů.

O vztahu jáhna ke knězi ve farnosti rozvíjí Aleš Ligocký následující úvahy: Je to pro službu trvalých jáhnů jedna z nejdůležitějších oblastí. Zkušenost církve ukazuje, jak důležitý je vztah kněží a jáhnů, respektování jejich kompetencí a vzájemná spolupráce. Jakkoli se zdá, že je služba jáhna dána teologickým resp. kanonickým vymezením, konkrétní naplnění služby se odvíjí ve spolupráci s knězem ve farnosti.

Nepochybně jsou na poli této spolupráce mnohá úskalí. Kromě problémů na rovině lidské zralosti a vztahů jsou to např: absence představy o konkrétní službě jak u kněží tak u jáhnů; nesprávná motivace ze strany jáhnů zastupovat kněze v určité roli (nenaplněné ambice kněžského povolání, vlastní představy o kněžském působení a snaha napravovat); špatná komunikace mezi jáhnem a knězem; nereálná očekávání kněze ve spolupráci, zvláště s ohledem na civilní povolání jáhna (případně jiné úkoly v diecézi) a jeho povinnosti k rodině; prověřování jáhna podřadnými, zástupnými úkoly; nedostatečná iniciativa jáhnů a pouhá očekávání úkolů a další.

Je zřejmé, že služba jáhna se bude vyvíjet spolu se službou kněze a se způsobem pastorační služby ve farnosti. Důležité je správné pochopení role jáhna i v rámci celé farní rodiny, která by měla být ochotná nejenom přijmout službu jáhna takzvaně pouze na vědomí.

Ještě k dimenzi charitní. Charita patří k nejdůležitější oblasti činnosti jáhna. Přesto se zdá, že se jí jáhni nevěnují natolik, jak by bylo potřeba, nebo ji aspoň tolik nevnímají v aktivitách, které s jistou samozřejmostí vykonávají, jako je pomoc druhým, útěcha, rada, návštěvy, modlitební setkání, žehnání apod. Problémem možná zůstává více porozumět této oblasti služby. Chybou by bylo domnívat se, že jáhen je sociální pracovník, ale je tu také určité nebezpečí v chápání samotného pojmu charita, které v ČR užívají křesťanské instituce, a z něho snad vyplývající snaha angažovat se pouze v oboru jejich činnosti. Pojem diakonie pro službu celé diecéze, farnosti, na které má jáhen podíl, se ještě tolik nevžil.¹⁰⁵ Jáhen však není pouhý charitativní pracovník. V jeho jednání bude vždy přítomna horlivost pro spásu duší, která jej bude inspirovat k hledání cest k bližnímu. Charakteristický bude pro něj zájem o problémy dneška, znalost poměrů současného života a jeho pravdivé prožívání. Starost o konkrétní osoby mu přináší příležitosti, jak hledat ne vlastní řešení, ale jak porozumět problémům pohledem Boží lásky.

3.4.5 Současný trvalý diakonát podle dokumentu Mezinárodní teologické komise

Diakonát: vývoj a perspektivy

Současnou situaci na poli trvalého diakonátu se pochopitelně věnuje v samostatné kapitole i dokument Mezinárodní teologické komise.¹⁰⁶ Je nutné si uvědomit, že tento dokument vznikl v roce 2002, proto některé údaje nemusejí už úplně odpovídat. Na úvod této kapitoly se uvádí světová statistika jáhnů. Jak uvádí text, k roku 1998 působilo celosvětově 25 122 jáhnů (bráno dohromady, tedy trvalí i předstupuš kněžství). Z toho 50,9 % připadalo na Severní Ameriku a 31 % na Evropu, tzn. 82 % jáhnů působila v rozvinutých zemích severní polokoule. Nejmenší zastoupení pak měla Asie a Oceánie (necelá 2 %). Největší počet trvalých jáhnů měly tyto státy: USA, SRN, Itálie, Francie, Kanada, Brazílie.

Pro porovnání, jedny z posledních online statistik uvádějí stav k roku 2021.¹⁰⁷ Uvádějí 49 176 jáhnů (opět se nerozlišují jáhni trvalí a směřující ke kněžství), což za období 23 let je docela výrazný nárůst, ovšem vzato procentuálně, čísla se drží poměrně konzistentní, i ve srovnání

¹⁰⁵ (Poznámka: I když tady zas nutno spravedlivě podotknout, že pojem „diakonie“ se pro změnu může zaměnit za organizaci typu Diakonie ČCE nebo obdobnou.)

¹⁰⁶ MTK, s. 75-83.

¹⁰⁷ Dostupné online: <https://en.abouna.org/content/numeric-state-catholic-church-2023> (citováno k datu 2023-09-30).

s rokem 1998. Z celkového počtu 49 176 jáhnů připadá: na Ameriku 32 373 (což je nějakých 66 %), na Evropu 15 438 (31,4 %) a na zbytek světa 1365 osob (2,6 %).

Statistiky tak stále potvrzují slova Mezinárodní teologické komise z dokumentu. Podle dokumentu II. vatikánský koncil předpokládal, že trvalý diakonát se bude rozvíjet spíše v mladých církvích v Asii a Africe, kde množství práce zejména v pastoraci vykonávali laici. Tyto církve však neviděly potřebu rozvíjet trvalý diakonát, jednoduše právě proto, že jim nevadilo využívat laiky. V některých afrických zemích, podpoření myšlenkou koncilu o větším zapojení laiků do života církve, začali naopak podporovat tuto úlohu laiků.

Opačná situace v USA a Evropě, tedy nárůst počtu povolání k trvalému jáhenství, je pro změnu také důsledkem klesajícího počtu presbyterů v těchto oblastech. Jedná se v prvních řadách právě o výše zmíněné státy, které mají největší nárůst jáhenských povolání – USA, SRN apod. V dobách dostatku kněží byly křesťanské komunity v rozvinutých zemích zvyklé na široké spektrum služeb. Nyní, když počty kněží rapidně klesají, je tak třeba buďto aktivního zapojování stále většího počtu laiků, kteří by tyto služby vykonávali, nebo stále většího počtu jáhnů (a nejlépe obojího). Úkoly, které dříve vykonávali kněží, bývají teď svěřovány jáhnům a laickým služebníkům. Jáhni provádějí zvláště úkony, které dříve vykonávali kněží, což s sebou ale nese riziko ztráty identity trvalého jáhna. Nicméně se předpokládá, že počet jáhnů bude dále růst v souvislosti s úbytkem kněží.¹⁰⁸

Jaké úkoly podle Mezinárodní teologické komise tedy mohou a mají být jáhnům svěřovány, aby to nějak charakterizovalo identitu jáhna? Na to není jednoduchá odpověď. Obecně se má za to, že ze tří forem služby, tedy liturgické, kazatelské a charitní, je zvláště charakteristické poslání jáhna v oblasti charitního díla. Proto v řadě zemí se snaží jáhnům vyhradit přímo úkoly, které by tomuto poslání odpovídaly. Buďto se využije civilního povolání jáhna, který tak může působit ve světě, nebo je poslán působit „v hraniční oblasti církve“: v místech, kde chybí kněz, v rodinách rozpadlých (samoživitelé), mezi manželskými páry, ve věznicích, při práci s mladými nebo i starými lidmi, při práci s jakoukoli potřebnou skupinou.¹⁰⁹

V závěru kapitoly věnující se současnému pohledu na trvalý diakonát komise konstatuje, že v podstatě nelze přesně vymezit úkoly trvalého jáhna, které by vyplývaly z církevní tradice. Určité úkoly vyhrazené přímo jáhnovi vypočítává církevní právo, ale ani tím nelze dostatečně pokrýt všechny oblasti, ve kterých jáhen může působit. Komise tak zmiňuje, že v současné době stále probíhá jakási reflexe nad dalším rozvojem trvalého diakonátu. Pastýři by měli rozhodovat o úkolech pro trvalé jáhny také na základě posouzení dnešní doby, přičemž důraz by měl být

¹⁰⁸ MTK, s. 79.

¹⁰⁹ Srov. MTK, s. 81.

kladen právě na takové úlohy, při kterých vynikne charakteristika diakonátu jako služby – služby těm chudým, potřebným.¹¹⁰

¹¹⁰ Srov. MTK, s. 82-83.

4 JÁHENSKÁ FORMACE A SLUŽBA TRVALÉHO JÁHNA

V OSTRAVSKO-OPAVSKÉ DIECÉZI

V této kapitole se budeme věnovat třem velkým oblastem, které dohromady tvoří celek pojednávající o celém procesu, jak zájemce o jáhenskou službu, dospěje ke svěcení, a o následném působení v církvi po vysvěcení. Budeme sledovat celou cestu od prvních kroků, které je třeba učinit, přes celý formační proces, samotné svěcení a to, co následuje (či teprve spíš začíná) poté. Rozebereme, čím vším se jáhen z titulu přijatého svěcení může zabývat a podíváme se také na to, jak jeho služba zasahuje do různých vztahových oblastí v jeho životě. To vše bude aplikováno, jak už napovídá název kapitoly a vlastně celé práce, na ostravsko-opavskou diecézi.

4.1 Cesta k trvalému jáhenství

4.1.1 Zrod povolání

Jakým způsobem vlastně začíná celý proces vedoucí k jáhenskému svěcení a službě jáhna? Cesty jsou různé, stejně jako u jakéhokoli jiného životního stavu. Úspěšný výsledek však může být jen jeden, a to je svěcení.

Za dobu, kdy se v české církvi začal rozvíjet trvalý diakonát, je už zkušenost, že úvahy o službě nosí spousta zájemců o jáhenskou službu v sobě delší dobu a postupně se dostávají k jejímu pochopení. Ve velké míře jde o muže, kteří touží po duchovenském stavu, ale zároveň chtějí mít rodinu, a tedy v římskokatolické církvi (aspoň v současné době) nemohou dospět ke kněžskému svěcení. Mohou však dospět ke svěcení jáhenskému.¹¹¹ Působí ale i jiné okolnosti. Např. životní situace, která může být výzvou k naplnění konkrétní služby (např. projevený zájem o duchovní doprovázení nemocných může vyústit v pozdější kategoriální pastorační práci v nemocnicích, rozdílnou od působení nemocničního kaplana podle mezinárodní definice jako osoby, která vykonává pastorační péči ve zdravotnických nebo sociálních službách). Svou roli hraje i vlastní rozpoznání obdarování, eventuálně obdarování celé rodiny. Pomoci může i konkrétní příklad služby jáhna. Diecéze také vede (či se snaží vést) internetové stránky se zaměřením na trvalé jáhny – i odtud může pramenit zájem o jáhenskou službu.

Jistým zdrojem motivů služby je samotná osoba jáhna. Nejednou se ukazuje, že to co prožil, jaké povolání zastává, čemu se věnuje v osobním zájmu, se stává příležitostí ke službě.

¹¹¹ Je však znám i případ bývalého římskokatolického ženatého trvalého jáhna, který natolik toužil po kněžském stupni, že raději přestoupil k řeckokatolíkům a tam mohl být vysvěcen na kněze.

V ostravsko-opavské diecézi je to například jáhen, který prošel komunistickým vězením, stal se členem Konfederace politických vězňů a v této rovině se mu otevřel prostor pro působení mezi mládeží na školách. Ve spolupráci s obecně prospěšnou společností Člověk v tísní pořádá na základních a středních školách přednášky na téma zločiny komunismu a jako jáhen hovoří na téma církve, náboženství a víry včetně zodpovídání dotazů, které při tom dostává. V hledání svého uplatnění se mnohý jáhen přesvědčuje, že události jeho života, jimiž ho Bůh vedl, schopnosti, které v sobě objevil či jiné danosti života, byly Božím nasměrováním ke konkrétní službě.

Někdy však k objevení povolání může napomoci i někdo jiný. Sama diecéze dává impulz kněžím, aby ohlásili zahájení formace k trvalému jáhenství (která se otevírá co 3, resp. 4 roky) a sami případně vybědli vhodného zájemce ve farnosti. Sezná-li kněz ve farnosti, že by někdo mohl mít požadované kvality pro jáhenskou službu, může zkusit dotyčného oslovit a nabídnout mu tuto cestu. V některých případech může oslovit i biskup. Určitou charakteristiku toho, čím se má jáhen vyznačovat, najdeme např. v 1. listu Timoteovi: „Jáhnové mají být čestní, ne dvojací v řeči... ne ziskuchtiví. Mají uchovávat tajemství víry v čistém svědomí. Ať jsou nejdříve vyzkoušeni, a teprve potom, když jim nelze nic vytknout, ať konají svou službu. Ať jsou jen jednou ženatí, ať dobře vedou své děti a celou rodinu.“ (1 Tim 3,8-12) Většinou se však sejde podnět faráře a zájem dotyčného.

Vždy je však snahou respektovat, že ke službě jsou jáhni vybíráni, jak o tom hovoří i Skutky apoštolů: „... vyberte si proto mezi sebou sedm mužů, o nichž se ví, že jsou plni Ducha a moudrosti, a pověříme je touto službou.“ (Sk 6,3) Stejně jako u kněžství, i v případě jáhenství je třeba řádné přípravy a formace ve více směrech: v oblasti lidské, duchovní a odborné. Teprve v jejím průběhu se ukáže, zda je kandidát pro takovou službu vhodný. Zároveň platí, že služba konkrétního jedince musí být potřebná pro církevní společenství. Zda tomu tak je, posoudí biskup, obvykle prostřednictvím delegáta pro trvalé jáhny.

Ještě pokládám za důležité zmínit, že u trvalého jáhenství existuje věkové omezení pro přijetí svěcení. Jak bylo zmíněno dříve, už *Sacrum diaconatus ordinem* uvádí minimální věk pro přijetí svěcení 25 let u svobodných mužů a 35 let u ženatých.¹¹² Neuvádí však ještě maximální věk. Ten byl, aspoň v českých provinciích, ve *Směrnici pro formaci, život a službu trvalých jáhnů* stanoven na 55 let u obou typů kandidátů.¹¹³ Jak jsem ale zjistil, existují i výjimky. Zbyněk

¹¹² Stejně ustanovení obsahuje CIC v kán. 1031: § 2. Kandidát trvalého jáhenství, který není ženatý, se připustí k jáhenskému svěcení až po dovršení alespoň dvacátého pátého roku věku; kdo jsou ženatí, až po dovršení alespoň třiceti pěti let a se souhlasem manželky.

¹¹³ Srov. *Směrnice pro formaci, život a službu trvalých jáhnů v České Republice* z 24. 7. 2009, Acta České biskupské konference, č. 5 (2010), s. 167–194 (dále jen SPF).

Vančura ve své bakalářské práci z roku 2014, ve které se věnoval průzkumu mezi trvalými jáhny brněnské diecéze, uvádí v tabulce na s. 33 některé obecné údaje o jáhnech v diecézi. Podle údajů v tabulce byl nejnižší věk přijatého svěcení (aspoň do doby vzniku práce) 33 let a nejvyšší dokonce 66 let.¹¹⁴ Jelikož o svěcení jáhna rozhoduje nakonec diecézní biskup, půjde patrně vždy o to, jak se k otázce vyššího věku kandidáta postaví on.

4.1.2 První kontakt a kroky před formací

Pokud tedy dojde k tomu, že v nějaké farnosti se objeví eventuálně vhodný kandidát na jáhenství a vyhovuje i věkově, první kontakt bývá vždy skrze kněze na biskupství – buď přímo biskupovi nebo delegátu biskupa pro trvalé jáhny. S ním zájemce o službu absolvuje první setkání a vyplní dotazník z biskupství, na základě kterého biskupství dotyčného zaeviduje jako zájemce o jáhenskou službu. Zájemci je zároveň podána přihláška mezi zájemce a další rozšiřující dotazník. Ten je mnohem podrobnější než první dotazník skrze delegáta.

Jelikož jsem kdysi sám prošel některými z etap, jež zde popisuji, můžu stručně zmínit rozdíl mezi oběma dotazníky. Úvodní dotazník jsem nevyplňoval sám, ale otázky z něj mi kladl delegát pro trvalé jáhny, který si mne sám pozval. Byly tam úvodní otázky, jako proč se hlásím na jáhenskou službu, co mne k tomu motivuje, zda vím něco o historii či obnově diakonátu atd. Zvláště věci, které mne zaujaly a udivily, si pamatuji. Dotazy se týkaly třeba rodinného prostředí či soužití s ostatními – např. jestli doma jíme společně u stolu nebo každý sám, jak vycházíme se sousedy apod. Už zde chce odpovědný delegát na biskupství poznat zájemce trochu hlouběji.

Druhý dotazník byl zaslán už elektronicky a zkoumal zájemce ještě podrobněji a ze všech možných hledisek – prožívání víry, osobní vztah ke Kristu, otázky vztahující se k vlastní osobě, jak bych sám sebe charakterizoval, otázky ohledně prožívání, citů, myšlení... Zda je něco v mém životě, čeho lituji nebo co bych udělal jinak... Ale také otázky, které měly za cíl zjistit moje názory a smýšlení o světě, o společnosti, ve které žiji, dokonce i co mne trápí v kraji, ve kterém žiji (a co bych s tím udělal, kdybych mohl). Jak vidím a vnímám církev. Víc už si toho asi nevybavím. Každopádně, otázky kladené delegátem se daly zodpovědět na místě, otázky z druhého dotazníku vyžadovaly velké přemýšlení nad odpověďmi.

Nyní zpět k dalším krokům. Teprve po vyplnění druhého dotazníku jsou realizovány další kroky. Po vyplnění je zájemce představen biskupovi, eventuálně je vyžádán další rozhovor.

¹¹⁴ Srov. Vančura, Zbyněk. *Jáhen na prahu 21. století*. Bakalářská práce, Olomouc 2014, s. 33.

Na základě přihlášky se realizují další kroky. Zájemce musí dodat testimonia od vlastního faráře a dalších dvou kněží uvedených zájemcem, kteří dotyčného znají a jsou schopni vydat o něm svědectví. Uchazeč musí dodat některé dokumenty, jak je uvádí Směrnice pro formaci, život a službu trvalých jáhnů v České republice v č.61, zvláště: potvrzení o křtu ne starší 3 měsíců,¹¹⁵ písemnou žádost zájemce včetně uvedení motivů, jež ho k tomu vedou, životopis, pochopitelně vyplněnou přihlášku se všemi přílohami. Je vyžádána i lékařská zpráva a v určitých případech si biskupství samo vyžádá rozhovor uchazeče s psychologem včetně testů. Každý zájemce je prověřován z několika hledisek, aby byla již na počátku vyloučena nějaká iregularita církevního práva a aby se zjistila vhodnost uchazeče o jáhenskou službu.

Po shromáždění všeho potřebného se organizují přijímací pohovory před komisí biskupa. V případě ženatých kandidátů trvalého jáhenství jsou k těmto pohovorům zvány i manželky, kterým je dán samostatný prostor k vyjádření. Komise navrhne biskupovi rozhodnutí a následně je konečné rozhodnutí na biskupovi. Biskup je ten, kdo má plnost kněžství a charisma, které ho vede ke konečnému rozhodnutí.

V této etapě jsou tři možné varianty: přijetí do formace, odložení přijetí do formace z nějakého důvodu, zamítnutí. Pokud biskup zamítne, pak je prostě žádost bez dalšího zamítnuta. Odložení není zamítnutí, ale pouze odložené přijetí – z nějakého důvodu. Důvody mohou být různé: snaha biskupa, aby uchazeč ještě duchovně víc vyzrál (např. v případě nedávných konvertitů),¹¹⁶ aby se víc angažoval ve své farnosti a farníci měli možnost ho lépe poznat, či aby si ujasnil nějakou věc v životě, kdy poté, co si danou záležitost ujasní, si může podat novou žádost o přijetí do formace a celé kolečko absolvuje po nějaké době znovu. Důležité je uvědomit si, že odložení opravdu neznamena konec všeho, ale že je nutné ještě něco v životě přehodnotit, změnit.

Každý zájemce je vždy o rozhodnutí vyrozuměn biskupem a v případě přijetí je k dalšímu předán vedoucímu přípravy, který organizuje vlastní průběh formace.

¹¹⁵ Testimonium baptismi obsahuje údaje nejen o křtu samém, ale i o jiných skutečnostech, např. zda dotyčný byl bířmován, obdržel svěcení nebo byl církevně sezdan. Ač se to možná nezdá, stejně důležité jako to, co je na potvrzení o křtu uvedeno, je to, co tam uvedeno není.

¹¹⁶ Srov. CIC, kán. 1042.

4.2 Přípravná formace kandidátů jáhenství v ostravsko-opavské diecézi (resp. olomoucké arcidiecézi)

V této kapitole rozebereme historii a současnost jáhenské přípravy a formace na území nejprve moravských diecézí a posléze diecéze ostravsko-opavské. Nejprve se bude jednat o obecnou rovinu, poté o konkrétní podobu formace.

4.2.1 Jáhenská formace na území moravských diecézí v počátečních letech po zavedení institutu trvalého jáhenství a následně po vzniku ostravsko-opavské diecéze

Ač se to tak nemusí zdát, již v 80. letech 20. století byla snaha zavést v české církvi institut trvalého jáhenství (tehdy označovaného jako stálé jáhenství). Služba stálých jáhnů byla zavedena na základě rozhodnutí Sboru ordinářů již v roce 1988 a v roce 1990 byl Svatým stolcem schválen Statut jáhenské služby.¹¹⁷ Poté, co se koncem 80. let a začátkem 90. let rozběhly první formační kurzy pro trvalé (tehdy tedy stálé) jáhny, probíhaly tyto kurzy v rámci celé moravské církevní provincie, zahrnující tehdy arcidiecézi olomouckou a diecézi brněnskou, společně v olomouckém kněžském semináři, který poskytoval dobré organizační zázemí. Uchazeči zde přebývali na víkend v semináři a bylo to naplánováno tak, aby termín připadl na výukovou sobotu na fakultě, na které zároveň studovali teologii. Formační období tehdy trvalo čtyři roky. V jeho průběhu uchazeč měl povinnost vykonat dvouletou pastorační praxi ve farnosti (obvykle zřejmě ve své domovské farnosti). Rovněž se vyžadovala roční praxe v sociální oblasti.

Po vzniku samostatné ostravsko-opavské diecéze tato praxe probíhala ještě několik let. Jednak dobíhal už rozjetý cyklus a pak byly ještě dva společné cykly pro všechny. Vše stanovoval aktualizovaný Služební řád pro trvalé jáhny v moravské církevní provincii, přijatý 8. září 1997, jenž měl být platný do doby, než bude hotový nový dokument o službě trvalých jáhnů v církvi, který se tehdy připravoval.¹¹⁸ Poté však tehdejší vedoucí formace v Olomouci dospěl k názoru, že by bylo dobré, kdyby již každá diecéze organizovala svoji vlastní jáhenskou formaci. Od roku 2006 tedy má ostravsko-opavská diecéze vlastní sekci pro trvalé jáhny a vlastní osoby,

¹¹⁷ Srov. *Služební řád pro stálé jáhny v moravské církevní provincii* z 8. 9. 1997 (příloha č. 2 ACEB 11/1997).

¹¹⁸ Tímto dokumentem byly: KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU. *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů* (Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium – dále RFD) a KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů* (Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium – dále DMD), vydané 22. 2. 1998. Česky vyšlo v oranžové řadě ČBK č.20. A pak ještě v českém prostředí vznikla na základě tohoto dokumentu již zmíněná *Směrnice pro formaci, život a službu trvalých jáhnů v České republice* z r. 2007.

věnující se trvalým jáhnům – spirituála pro trvalé jáhny, vedoucího formace, biskupského delegáta pro trvalé jáhny a moderátora trvalých jáhnů. Nová diecéze si musela vybudovat vše takzvaně od píky, i když samozřejmě spolupráce pokračovala a kandidáti dále studovali obvykle na teologické fakultě v Olomouci. Nicméně ostravsko-opavská diecéze přišla o výhodu semináře, takže se muselo vymyslet, kde se budou uchazeči scházet, stejně tak po obsahové stránce nový vedoucí formace musel vše vymyslet sám, a to včetně např. materiálů.

Některé prvky však byly a jsou společné i nadále, protože vycházejí z předpisů kanonického práva. Týká se to obecných požadavků, vztahujících se k institutu trvalého jáhenství. Zájemci a posléze uchazeči o jáhenskou službu procházejí postupně formací jak intelektuální, tedy studiem teologie, tak formací duchovní – tříletou přípravou¹¹⁹ vedenou formátorem trvalých jáhnů v diecézi. Není možné jednu z nich vynechat a je velmi žádoucí, aby se obě stránky jistým způsobem prolínaly. Konkrétní provedení je na rozhodnutí biskupa, ale je snaha o to, aby formační příprava neskončila dříve než ta intelektuální. Důvodem je to, že kdyby formace skončila dříve než škola (třeba o několik let), ztratila by duchovní formace svůj vliv a při příliš velké prodlevě by biskupství stejně požadovalo opakování přípravy. Proto se obvykle začíná s formací po dvou odstudovaných letech na fakultě.¹²⁰ Vychází se z předpokládané délky studia 3+2 roky (bakalářské a navazující magisterské studium), i když to samozřejmě neznamená, že každý uchazeč dostuduje přesně na první termín.¹²¹ V principu se ale rozestupy formačních cyklů řídí tímto rozvržením studia. Po ukončení jednoho cyklu je pak tedy nějaká pauza (obvykle rok či dva), než se otevře další formační cyklus.¹²²

4.2.2 Osoby a instituce, podílející se a zodpovědné za formaci trvalých jáhnů

Ještě v obecné rovině zmiňme stručně, kdo všechno se podílí na formaci kandidátů. Směrnice pro formaci, život a službu trvalých jáhnů v České republice vyjmenovává, kdo (co) všechno působí ve formaci kandidáta a ovlivňuje ho.¹²³ Na prvním místě je jmenován biskup jako ten,

¹¹⁹ Jen pro srovnání: zde je rozdíl v délce oproti předchozímu stavu, kdy formace pro všechny moravské diecéze společně byla čtyřletá.

¹²⁰ Pokud se někdo hlásí, aniž by vůbec začal studovat na fakultě, vždy dostane odklad formace. Je nutné být při započetí formačního cyklu již jistým způsobem „formován“ intelektuálně. Dalším důvodem této praxe je počáteční nejistota, zda uchazeč vůbec studium zvládne, což se ukáže právě v jeho počátcích. Je nemálo případů, kdy nakonec k jáhenskému svěcení nedošlo právě z důvodu nezvládnutého studia.

¹²¹ Stejně tak to neznamená, že každý kandidát musí nastoupit do formace přesně na rok. V daném „ideálním“ roce se nemusí otevírat nový cyklus nebo mohou být jiné důvody. Naproti tomu až 30 % zájemců mělo v době nástupu teologická studia hotová nebo byli v samotném závěru studia.

¹²² Text uvedený v tomto odstavci jsem zpracoval na podkladu informací, jež mi při osobní schůzce poskytl P. Bohuslav Novák, bývalý vedoucí jáhenské formace v ostravsko-opavské diecézi. Nepodařilo se mi však zjistit, zda jsou některé jednotlivosti v této diecézi takto někde oficiálně stanoveny.

¹²³ Srov. SPF, č. 31-44.

který má přímou odpovědnost za rozeznání povolání aspiranta. Biskupovi jsou nápomocny další osoby v oddělení pro trvalé jáhny na biskupství. Obvykle jsou jimi vedoucí formace v diecézi, delegát pro trvalé jáhny, spirituál pro trvalé jáhny a moderátor trvalých jáhnů. Vedoucímu formace může pomáhat tutor. Každý kandidát by měl mít také svého duchovního vůdce, kterého si volí sám, ale výběr podléhá schválení biskupa. Duchovní vůdce spolupracuje i s ostatními osobami, podílejícími se na formaci. Důležitou roli hraje samozřejmě vlastní farář kandidáta, který by měl znát kandidáta nejlépe a který také spolupracuje s ostatními osobami. Směrnice pro formaci zmiňuje i vyučující na teologických fakultách, kde se kandidáti vzdělávají, protože součástí celkové formace je i formace intelektuální. Velký vliv na formaci má i prostředí, ve kterém se kandidát pohybuje či které na něho působí. Jde hlavně o: rodinu, ať už se jedná o původní rodinu nebo o vlastní rodinu ženatého kandidáta; dále vlastní farnost, různá hnutí, společenství či organizace, jichž je kandidát členem.

4.2.3 Konkrétní jáhenská formace v ostravsko-opavské diecézi mezi lety 2006-2020

V letech 2006-2020 měl formaci kandidátů jáhenství jako vedoucí formace na starosti Mons. Bohuslav Novák, který v současnosti působí ve farnosti Ostrava - Stará Bělá. Předtím působil ve farnosti Kravaře, kde probíhaly kurzy do doby, než byl P. Novák přesunut do Staré Bělé a s ním se přesunuli i uchazeči. Formační příprava trvala dle předpisů kanonického práva tři roky.¹²⁴ Každý rok měl jakési svoje téma či zaměření.

První rok přípravy

Zaměření prvního roku se vztahovalo k liturgickému roku. Velký důraz byl kladen zejména na velké svátky liturgického roku. Probíralo se, jak by liturgie těchto velkých svátků měla vypadat. Poté jednotliví uchazeči vyprávěli o tom, jak se svátky slaví v jejich farnostech, jak se jim to líbí. Mohli se podělit i o svoje myšlenky a postřehy, co by oni sami chtěli dělat jinak a proč. Hodně se probíralo, proč se vlastně liturgie slaví, proč by měla být pěkná, aby nebyla nějak odbyta.

Krom liturgického roku se první rok přípravy zaměřoval také na kanonickoprávní rozměr a normativu, kdy se při jednotlivých setkáních probíraly základní normy pro formaci trvalých jáhnů a směrnice. Třetí velkou oblastí byla církevní hierarchie a role jednotlivých osob v církvi.

¹²⁴ Srov. CIC, kán. 236.

Probíralo se, co je zaměřením, vlastním úkolem jednotlivých osob, jejich pravomocí, postavením v církvi.

Dalším bodem, se kterým se uchazeči seznámili v prvním roce přípravy, byly tři veličiny, které Bůh dal člověku – tj. rozum, svobodná vůle a schopnost lásky. Tyto věci se v teoretické rovině probírají samozřejmě při studiu teologie, ale v rámci přípravy šlo především o praktickou zkušenost. S tímto tématem také souvisí další téma prvního roku, a sice jednota myšlení, slov a skutků. Diskutovalo se o tom, jakým způsobem je lze rozvíjet, pečovat o ně.

Druhý ročník

Druhý ročník byl zaměřen především na Písmo svaté a modlitbu. Studium na fakultě opět dalo nějaký teoretický základ, který se při přípravě rozvíjel v praktické oblasti. Uchazeči se snaží naplňovat konkrétně to, co předtím poznávali na úrovni znalostní a teoretické. Učí se Božímu slovu (kterým především je Písmo svaté) naslouchat, přijímat, rozebírat, žít podle něj. Zaměření bylo především na takové úseky Písma, které jsou důležité pro jáhna samotného, ale i pro ty, kterým jáhen pak bude sám kázat.

Učí se také tomu, jakým způsobem se má toto kázání, tyto promluvy realizovat. Už v průběhu ročníku dostali kandidáti za úkol připravit si tři promluvy na konkrétní úsek evangelia, přičemž každý měl jiný text tak, aby se pokryl celý liturgický rok. Tyto promluvy pak každý prezentoval v příhodný čas v průběhu třetího roku přípravy.

Velkou oblastí ve druhém roce byla již zmíněná modlitba. Po celý rok se průběžně probírala a rozebírala modlitba Otčenáš. Zajímavým domácím úkolem pro všechny bylo napsat modlitbu Páně vlastními slovy tak, aby všechna slova nahradili jinými, ale přitom aby to neztratilo smysl. Dále se probírala různé další aspekty modlitby: modlitba na podkladu toho, co je pod tímto pojmem zahrnuto v Katechismu katolické církve: modlitba jako Boží dar, smlouva, společenství... Dále se probíraly postavy Bible, zvláště Starého zákona, právě v souvislosti s modlitbou, např. Mojžíš, Abrahám, ale i Panna Maria a modlitba samotného Ježíše. V postní době bylo zaměření na modlitbu křížové cesty. V jejím rámci byl probírán základ rozjímavé modlitby.

Třetí ročník

Během třetího roku se probírala spousta praktických činností. Uchazeči se bavili o liturgických knihách, učili se praktické orientaci v misálu či lekcionáři. Probíraly se jednotlivé svátosti v praktické rovině. Např. u svátosti smíření či u prvního přijímání se rozebírá, jaké jsou konkrétní možnosti realizace, materiály, jak se připravit s dětmi na první přijetí Eucharistie. U

svátosti manželství se probírá jakýsi nástin toho, jak má probíhat příprava se snoubenci, kolik setkání má být¹²⁵ a co se dá na jednotlivých setkáních dělat, probírat.

Stejný princip mělo rozebírání přípravy na biřmování, kdy setkání s biřmovanci bývá rozprostřeno během delšího časového období (optimálně celého roku) a každé setkání má vlastní téma. Rozebíralo se tak, co na kterém setkání probírat, jak má jáhen připravovat. To samé u přípravy na křest – jak to konkrétně vypadá, když jáhen připravuje např. rodiče před křtem dítěte.

Ale oblastí, kde jáhen najde uplatnění, je daleko více než jen příprava na svátosti. Mezi časté praktické věci svěřené jáhnům patří např. výprava pohřbu jáhnem, různé svátostiny, vedení pobožností – májové, pobožnost křížové cesty apod. Dále také jak organizovat větší akce jako např. božitélový průvod apod. či jak organizovat různé poutě. Probíraly se i bohoslužby, které může vést jáhen – různé bohoslužby pro děti a mládež, pro různá společenství. Nepopulární, avšak nutnou oblastí je svět administrativy a farních kanceláří. S kandidáty se probíraly různé formuláře, jaké jsou, k čemu jsou, jak se používají.

Velkou praktickou oblastí je samotná liturgie, mše svatá. Podrobně byla probrána mše svatá z hlediska toho, co a proč se tam děje, role a úkoly jáhna při liturgii, nebo i to umět tyto věci vysvětlit lidem. Rovněž velmi důležitá praktická stránka liturgické služby jáhna u oltáře.

Na druhý ročník se navázalo také v praktickém procvičování promluv při homiliích. Texty, které si uchazeči připravili v průběhu druhého roku, jejich autoři četli před ostatními a ti se poté vyjadřovali k tomu, jak na ně daná promluva působí, co by tam řekli oni či co by řekli či udělali jinak.

Přijetí služeb lektora a akolyty, obřad přijetí mezi kandidáty jáhenství

V průběhu formační přípravy nastávají z hlediska budoucího jáhna tři důležité události, možná by se dalo říci mezníky. A těmi jsou: přijetí služby lektora,¹²⁶ přijetí služby akolyty¹²⁷ a přijetí mezi kandidáty trvalého jáhenství.¹²⁸ Lektorát byl přijímán na konci prvního roku přípravy, akolytát na konci třetího roku přípravy, kandidatura uprostřed mezi oběma službami. Ve druhém roce přípravy se tedy z uchazečů stávají kandidáti trvalého jáhenství. Jak uvádí Směrnice pro formaci z roku 2007, „vedení do skupiny kandidátů je prvním znamením

¹²⁵ Např. v ostravsko-opavské diecézi se dospělo ke konsenzu, že minimální počet setkání se snoubenci má být sedm. Pokud se však nastávající manželé účastní i přípravy na manželství konané diecézním centrem pro rodinu, pak mohou s farářem či jáhnem absolvovat menší počet setkání se zaměřením hlavně na bezprostřední přípravu na sňatek.

¹²⁶ Srov. CIC, kán. 1035 § 1.

¹²⁷ Srov. CIC, kán. 230.

¹²⁸ Srov. CIC, kán. 1034.

oficiálního uznání povolání.“¹²⁹ Není to ještě tak dávno, kdy kandidatura byla udělována až jako poslední krok na cestě k trvalému jáhenství. Kandidatuře předcházela ještě akolytát. V současné době jsou však akolytát a kandidatura přehozeny.

Lektor i akolyta je ustanoven do své služby liturgickým obřadem, uvedeným v Římském pontifikálu, ordinářem nebo jím pověřeným knězem. Praktické přijetí lektorátu a akolytátu mělo v průběhu jednotlivých cyklů příprav dvojí podobu. První možností bylo, že k přijetí služby a předání dekretu došlo přímo v biskupském sídle. Jindy se rozhodlo, že obřad proběhne ve farnosti, kde probíhá formace, tedy v tomto případě ve Staré Bělé. V posledních letech však převážně vše probíhalo v biskupské kapli z důvodu zdravotních omezení diecézního biskupa Františka Lobkowicze. V obou případech tedy došlo k hromadnému přijetí služeb všemi uchazeči na jednom místě a neodehrávalo se to ve farnostech jejich domicilů.

Rovněž přijetí mezi kandidáty trvalého jáhenství se odehrávalo hromadně před ordinářem v kapli na biskupství. Spolu s uchazeči se do kaple na biskupství dostavily i manželky a případně děti kandidátů a zde proběhl liturgický obřad.¹³⁰

Organizace jednotlivých setkávání

Na rozdíl od Olomouce, kde setkávání probíhalo pod střechou semináře celý víkend, ve Staré Bělé probíhala jednotlivá setkání přes týden v rámci středečního odpoledne a večera. Začínalo se od 17:30 duchovní přípravou růžencem, následovaný mší svatou a adorací. Poté se všichni sešli na faře u večere a cca od 19:30 hodin probíhalo samotné jádro formace.

Současná podoba formační přípravy jáhmů od roku 2021

Po Mons. Novákovi, který z pozice vedoucího jáhenské přípravy odstoupil po ukončení cyklu v roce 2020, byl novým vedoucím formace jmenován P. Jan Szkandera, dřívější spirituál kněžského semináře v Olomouci, momentálně působící ve farnosti Kravaře.¹³¹ Nový cyklus se

¹²⁹ Srov. SPF, č. 64.

¹³⁰ Pro zajímavost: jak takový obřad může vypadat, uvádí Pavel Kopeček: „Před vlastním obřadem uchazeč písemně vyjádří svůj souhlas k jáhenské službě, úmysl žadatele má být uvážen a podložen nezbytnými předpoklady. Obřadu předsedá biskup a koná se v kostele nebo seminární kapli, nespojuje se s ustanovením lektorů a akolytů nebo s kněžskou ordinací. Pokud je obřad ve mši, může se použít textů z formuláře Za kněžská povolání a příslušných čtení určených k tomuto obřadu. Obřad může být spojen s bohoslužbou slova nebo i s Denní modlitbou církve. Obřad začíná po biblickém čtení, kdy biskup v homilii osloví kandidáty a připomene jim zahájení bezprostřední přípravy na přijetí jáhenské služby. Po homilii jsou kandidáti představeni a biskup se k nim obrací otázkou: „Chcete jít za hlasem Kristovým a dokončit svou přípravu ke službě v jeho církvi, abyste se stali způsobilými k přijetí svěcení?“ Po dialogu kandidáta s biskupem prosí shromáždění v přímluvách za tyto bratry a celý obřad je zakončen modlitbou.“ KOPEČEK, Pavel. *Speciální liturgika: Mysterium Christi v obřadech církve: historie, teologie a pastore, s. 367.*

¹³¹ Tím se místem pro setkávání opět staly Kravaře jako na počátku samostatné formace po odloučení od Olomouce.

otevřel na podzim 2021, probíhá momentálně tedy teprve druhý rok prvního formačního cyklu pod novým vedoucím formace.

Obsah je podobný jako u formace vedené předchozím formátorem, jen každý to stejné podává trochu jinak. První rok je všeobecně zaměřen na duchovní život. Co je jiné, je, že již první rok jsou aspiranti přijati mezi kandidáty trvalého jáhenství. Službu lektora a akolyty přijímají v dalších letech formace.¹³²

Setkávání zájemců o jáhenskou službu

Na závěr této kapitoly bych rád zmínil ještě možnost jakési předpřípravy před samotným formačním kurzem. Zajímavý jakýsi mezistupeň či předstupeň formační přípravy tvoří setkávání zájemců o jáhenství ještě před započítím samotné formace. Jedná se o v podstatě neoficiální setkávání a vzájemné poznávání, které vzniklo z vlastní iniciativy ve farnosti Ludgeřovice pod vedením tehdejšího faráře Václava Koloničného, spirituála kandidátů jáhenství, a místního jáhna Zdeňka Uhra. Motivem pro tato setkávání byla snaha vyplnit mezeru mezi okamžikem, kdy uchazeč o jáhenskou službu absolvuje již pohovor na biskupství, je přijat do formace, ale ještě čeká, než se otevře nový formační kurz. Tato iniciativa vznikla až v posledních letech. Obsahově bylo toto setkávání podobné obsahu setkání ve formačním kurzu, s výjimkou, že chyběla ta stěžejní přípravná část.

Závěrečné etapy

V závěru tříleté formace podávají kandidáti žádost o jáhenské svěcení biskupovi.¹³³ Je důležité podotknout, že v žádném okamžiku nastoupené cesty k trvalému jáhenství, tedy od projevení zájmu až po samotný průběh a závěr formace, včetně přijetí služeb, nevzniká nějaký právní nárok na svěcení.¹³⁴ Svěcení je vždy milost a nemusí být (a ani nebývá) uděleno každému.

Co vše musí kandidát k žádosti doložit: potvrzení o křtu a biřmování, potvrzení o přijetí služeb akolyty a lektora, o náležitě vykonaném studiu. V případě ženatých kandidátů potvrzení o uzavření manželství a písemný souhlas manželky jáhna.¹³⁵ Kněz, který vedl formační kurz, navštíví kandidáty svěcení u nich doma, hovoří se s rodinou, se členy domácnosti, obzvláště s manželkou. Posuzuje se i to, jaké je rodinné prostředí.

¹³² Srov. SPF, č. 65.

¹³³ Srov. SPF, č. 66.

¹³⁴ Srov. SPF, č. 64.

¹³⁵ Srov. SPF, č. 67, CIC, kán. 1050.

Podobně jako před přijetím do formace, i před svěcením proběhnou pohovory s komisí biskupa. Biskupství si vyžádá další testimonia, tentokrát od vedoucího formace, faráře a případně dalších osob. Pokud je vše v pořádku, biskup písemně udělí závěrečný souhlas se svěcením a oznámí termín, místo a případně osobu světitele, pakliže jím nebude sám.

Ve farnosti proběhnou ohlášky před svěcením. Až v tomto okamžiku začíná být farnost přímo zapojena do nastávající situace. Před svěcením stvrdí kandidát před biskupem či jeho delegátem svým podpisem vlastnoručně sepsané Vyznání víry, Prohlášení a složí přísahu věrnosti. V případě svobodného kandidáta je písemně vlastními slovy (není na to nějaký formulář) vyžadován i závazek celibátu.¹³⁶ Bezprostředně před svěcením jsou všichni kandidáti povinni absolvovat nejméně pětidenní exercicie způsobem stanoveným ordinářem.¹³⁷

Od chvíle přijetí svěcení se jáhen stává duchovním inkardinovaným do diecéze a svou službu má vykonávat pod vedením biskupa.¹³⁸ Od biskupa obdrží jáhen dekret k ustanovení ke konkrétní službě – zpravidla ve vlastní farnosti. Svěcením se jáhen stává součástí církevní hierarchie, a jako takový na sebe bere práva a povinnosti vlastní tomuto stavu, jak jsou popsány v kánonech 273-289 CIC.¹³⁹ Patří zde především: úcta a poslušnost vůči vlastnímu ordináři (kán. 273), povinnost přijmout a věrně plnit úkol přidělený ordinářem, ledaže by ho omlouvala zákonná překážka (kán. 274). Dále má povinnost usilovat o svatost života, k čemuž má napomáhat: pokud možno denní účast na oběti mše svaté a modlitba jáhnům stanovených částí Denní modlitby církve, účast na exerciciích podle předpisů partikulárního práva a snaha o sebeposvěcování – věnovat čas modlitbě, často přijímat svátost smíření, mariánská úcta apod.¹⁴⁰ Mezi práva patří právo sdružovací (s výjimkou sdružení neslučitelných s povinnostmi duchovních nebo která by mohla být na překážku pečlivému plnění stanovených úkolů).¹⁴¹ Jáhnové, pokud se zcela věnují církevní službě, zasluhují odměnu, ze které mohou uspokojit potřeby své, v případě ženatých jáhnů i své rodiny.¹⁴²

¹³⁶ Srov. SPF, č. 69.

¹³⁷ Srov. SPF, č. 70 a CIC, kán. 1039.

¹³⁸ Srov. SPF, č. 83.

¹³⁹ Srov. SPF, č. 84.

¹⁴⁰ Srov. CIC, kán. 276.

¹⁴¹ Srov. CIC, kán. 278.

¹⁴² Srov. CIC, kán. 281 a DMD, č. 89.

4.3 Povinnosti jáhna vůči biskupství a naopak

Jáhen jako člen hierarchie má zvláštní povinnost úcty vůči papeži a svému ordináři a po svěcení stejně jako kněz skládá svému biskupovi slib poslušnosti.¹⁴³ Formulace poslušnosti je velmi exaktní. Jejím obsahem je vlastně závazek přijmout a věrně plnit úkol přiděleným ordinářem. Přesné stanovení úkolu a územního nebo personálního okruhu, v rámci něhož má svou službu vykonávat, je popsán v dekretu biskupa, který jáhen obdrží po svěcení.

Biskupství se stará o jáhny i po vysvěcení. Pořádá exercicie pro jáhny, organizuje setkávání jáhnů pod vedením delegáta pro trvalé jáhny, v případě, že je jáhen zaměstnán na biskupství, pak samozřejmě dostává mzdu.

V této souvislosti vyvstává otázka, jak je to se zabezpečením jáhna, který se živí civilním zaměstnáním, v okamžiku, kdy o toto zaměstnání bez vlastní viny přijde, případně v případě úmrtí jáhna v souvislosti se zaopatřením manželky a dětí. Zde přichází na řadu partikulární právo, které má vhodnými předpisy stanovit, jakým způsobem se bude diecéze podílet na zajištění jáhna.¹⁴⁴

¹⁴³ Při obřadu jáhenského svěcení se biskup ptá: „Slibuješ mně a mým nástupcům synovskou úctu a poslušnost?“ – srov. Římský pontifikál, č. 201; CIC, kán. 273.

¹⁴⁴ Srov. DMD, č. 20, SPF, č. 89 bod 4.

4.4 Péče o trvalé jáhny po vysvěcení

Vysvěcením na jáhna pochopitelně vše nekončí, ale naopak spíše začíná. Začíná další období konkrétní činné služby jáhna. Ovšem i po vysvěcení má pokračovat starostlivá péče a prohlubování jáhenského povolání. Jáhen musí dál pokračovat ve formaci takovým způsobem, aby „povolání (k) jáhenství pokračovalo a znovu vyjadřovalo jeho povolání (v) jáhenství.“¹⁴⁵ Jinými slovy to krásně vyjadřuje ve svém článku Libor Botek: „počáteční nadšení z povolání Kristem by se mělo přetavit v habituální stav nadšené služby.“¹⁴⁶ To, co započalo ve formaci před svěcením, se má dále rozvíjet a upevňovat permanentní formací ve čtyřech rozměrech: lidském, duchovním, intelektuálním a pastoračním.¹⁴⁷

Cílem lidské formace má být získávání a zušlechťování lidských vlastností, stálé zlepšování vlastních lidských kvalit, a to zvláště praktikováním přirozených i nadpřirozených ctností. V tomto úsilí si má nechat pomáhat.¹⁴⁸

Formace duchovní má rozvíjet u jáhna postoje spojené se službou slova, liturgie a charity. Prostředky k tomu jsou stálé studium Písma, využívání všeho, co slouží k rozvoji duchovního života – duchovní vedení, povinnost účastnit se exercicií, vytyčení konkrétních životních plánů, které by měl pravidelně konzultovat se svým duchovním vůdcem, a největším zdrojem a posilou duchovního života má být Eucharistie.¹⁴⁹

Intelektuální formace má sloužit k prohloubení učení víry. Jáhen se má účastnit organizovaných různých kurzů, vzdělávání v teologických oborech, ale také sám prohlubovat své znalosti systematickým studiem dřívějších i nových dokumentů, aby tak byl schopen reagovat na aktuální problémy doby ve světle církevní nauky a správně je interpretovat.¹⁵⁰ Má se také živě zajímat o vhodnou duchovní literaturu i periodika.¹⁵¹ Konečně formace pastorační znamená stále se nasazovat pro druhé, rozvíjet a zdokonalovat vlastní službu, jejímž vzorem je pastorační láska Ježíšova.¹⁵²

Prvním, kdo má povinnost pečovat o stálou formaci jáhnů po vysvěcení, je biskup, který si k tomu může vzít na pomoc další osoby, podílející se na tomto úkolu. Těmito osobami jsou

¹⁴⁵ Srov. SPF, č. 72.

¹⁴⁶ Botek, Libor. *Cíle a důrazy ČBK ve formaci trvalých jáhnů ve srovnání s formací kněží*, *Studia theologica* 14, č. 3 [49] (2012): s. 50–63.

¹⁴⁷ Srov. SPF, č. 75.

¹⁴⁸ Srov. DMD, č. 69.

¹⁴⁹ Srov. DMD, č. 70, SPF, č. 77.

¹⁵⁰ Srov. SPF, č. 78.

¹⁵¹ Srov. DMD, č. 65.

¹⁵² Srov. DMD, č. 73.

biskupský delegát, spirituál, vedoucí přípravy a moderátor trvalých jáhnů.¹⁵³ Tito jsou zodpovědní za život a službu trvalých jáhnů v diecézi. Při každoročním setkání tito formátoři naplánují na příslušný rok program formace, věnují se aktuálním problémům služby jáhnů i prvním kontaktům s těmi, kdo o tuto službu projeví zájem.

Vlastní vzájemná setkávání trvalých jáhnů se konají se přibližně jednou za dva měsíce pod vedením moderátora jáhnů a delegáta pro trvalé jáhny. Probíhá také formace rodin trvalých jáhnů¹⁵⁴ - jedenkrát v roce je setkání organizováno společně s účastí manželek a také jedno setkání je připraveno pouze pro manželky jáhnů. Vždy je příležitost k účasti na mši svaté, případně k účasti na svátosti smíření. K programu setkání patří společné studium některé z papežských encyklik. Jeden z jáhnů si připraví vybraný úryvek a následuje diskuse s hledáním pastoračního uplatnění. Stěžejním bodem je přednáška pozvaného hosta na vybrané téma, jehož aktuálnost a potřebu reflektuje již dříve zmíněný plán stálé formace pro konkrétní rok. Téma je zvoleno tak, aby pomáhalo podpořit trojí rozměr jáhenské služby: liturgii, martyrii a diakonii. Je pochopitelné, že podobná setkání jsou příležitostí nejen k předání praktických a organizačních záležitostí, ale slouží k lidským kontaktům a prohlubování vzájemných vztahů. Je to možnost svěřit se i s problémy své služby, rodiny, života, či upozornit na potíže, ať zdravotní či služební, některého z kolegů ve službě. Snahou oddělení pro trvalé jáhny v diecézi je organizovat duchovní cvičení pro jáhny a jejich manželky. Buď vlastními silami, nebo v rámci spolupráce s odděleními jiných diecézí.¹⁵⁵ Jáhen je povinen účastnit se exercicií každý rok. Buď to si může zvolit jakákoli duchovní cvičení samostatně (tedy i ta, jež neorganizuje diecéze), nejlépe však exercicie zaměřené přímo na trvalé jáhny. Na ně pak může jet sám, ale i s manželkou. K dispozici trvalým jáhnům je osoba spirituála, a vyžadují-li to okolnosti, je uskutečněna delegátem biskupa, případně spirituálem, návštěva jáhna v jeho rodině. Je zřejmé, že takovýchto osobních kontaktů by bylo potřeba realizovat více. To, co se doposud nedaří, je uskutečnění odpočinkového pobytu jáhnů a jejich rodin na nějakém společném pobytu.

Bratrské povzbuzení či otcovské napomenutí se jáhnům od biskupa dostává jednak při kontaktech v rámci jeho pastoračních návštěv v jednotlivých farnostech a zejména při pravidelném prosincovém setkání na biskupství s jáhny a kandidáty jáhnů.

¹⁵³ Aktuální složení osob v oddělení pro trvalé jáhny je dostupné na: <https://www.doo.cz/pastoracni-aktivity/trvali-jahni.html>.

¹⁵⁴ Srov. SPF, č. 82.

¹⁵⁵ V roce 2022 se poprvé konaly exercicie pro trvalé jáhny na celorepublikové úrovni pro všechny české a moravské diecéze, a sice na Velehradě.

I přes vše výše napsané nejdůležitější osobou, o niž se jedná, je jáhen sám. Úspěšnost stálé formace závisí na osobním postoji a angažovanosti jáhna. Je to on, kdo musí být vnitřně přesvědčen o její potřebnosti a také sám o ni pečovat.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Srov. SPF, č. 74.

4.5 Konkrétní možné podoby služby jáhnů v církvi (v diecézi)

Škála možností, jak může jáhen po vysvěcení uplatňovat svůj dar služby, je opravdu široká a nebere konce. Svůj vliv jistě mají dispozice konkrétního služebníka. Každý z jáhnů má specifické dary a charismata, která ho uschopňují pro dané úkoly či oblasti. I přesto, že jáhno pole působnosti má prolínat tři oblasti (tedy má mít dimenzi liturgickou, dimenzi služby slova a sociální), ne každý může a musí dělat úplně všechno. A tak jejich služba má různý charakter. Předně nutno podotknout, že trvalý jáhen v obecné pastoraci v převážné většině případů zůstává ve farnosti místa, kde má i trvalé bydliště, rodinu. Z toho důvodu asi tou základní službou mimo služby při liturgii by měla být samotná farní pastorace. Jáhen slouží tedy lidem ve vlastní farnosti. I tato služba má různé podoby. Někteří se věnují tzv. kategoriální pastoraci, tedy určité kategorii věřících, jako např. mládeži, ministrantům, nemocným, nebo v menších farnostech pastoraci obecné. Mohou být nápomocni knězi a ulehčit mu v oblasti administrativy (byť pokládám za nešťastné, pokud někde kněz chápe roli jáhna jen nebo převážně jen v této oblasti). Ve větších farnostech může být jáhen ustanoven i jako administrátor farnosti *in materialibus*, tedy v oblasti péče o materiální záležitosti.

Jaké podoby může mít dimenze liturgická? Nejen účast při samotné mši svaté, ale samostatné vedení některých jiných liturgických obřadů. V některých farnostech mají kněz a jáhen rozděleno např. vedení pohřebních obřadů. Pokud si pozůstali přejí pohřeb při mši svaté, má ji na starosti kněz, pohřby beze mše svaté či ze smuteční síně mohou být svěřeny jáhnovi. A službu Slovu může jáhen vykonávat např. vyučováním náboženství.

Jáhen se však uplatní v diecézi často i mimo vlastní farnost. Existuje jáhen ceremoniář, který působí při liturgii s biskupem, jáhen sekretář biskupa, (jiný) jáhen je ředitelem Papežského misijního díla v diecézi, předseda oblastní charitní rady či působí jako kontaktní osoba v rámci ČBK pro pastoraci na úrovni křesťanských spolků - Orel, skaut,¹⁵⁷ kdysi také diecézní moderátor sněmovních kroužků v přípravě Plenárního sněmu církve v ČR, či soudcové u církevního soudu.

Oblasti, kterým se jáhni věnují

Než se budeme dále věnovat aktuálním datům z diecéze, rád bych zmínil jeden starší průzkum, který provedla diecéze v roce 2001.¹⁵⁸ Jáhni byli dotazováni, nakolik se věnují jednotlivým oblastem své služby. Procentuální vyjádření bylo následující: liturgie 35 %; přípravy na svátosti

¹⁵⁷ Zde už se dokonce pohybujeme v interdiecézní úrovni.

¹⁵⁸ Údaje poskytl sekretář biskupství Aleš Ligocký.

12,8 %; katecheze dospělých 10,6 %; administrativa 9,6 %; výuka náboženství dětí 9 %; charita 6 %. Největší podíl tehdy tvořila liturgie a nejmenší charita.

Novější data tohoto druhu nejsou k dispozici. Jelikož od té doby ale vyrostla, můžeme-li to tak říct, další generace jáhnů, věřím, že se jáhenská služba více přiklonila k pastoračním a sociálním aktivitám. Liturgie je jistě základ, bez kterého se vysvěcený služebník církve neobejde, ale jáhen musí působit v komplexnosti složek, které jeho službu utvářejí.

4.6 Aktuální data o jáhnech v diecézi

Obecná data o jáhnech v ostravsko-opavské diecézi

V současné době působí v ostravsko-opavské diecézi 29 jáhnů.¹⁵⁹ Z toho 10 vykonává službu při svém civilním povolání, 15 je v důchodovém věku, jeden celibátní. Placenou službu jáhna na hlavní pracovní poměr nevykonává nikdo. Pouze jáhen ceremoniář, který se s biskupem účastní různých liturgií, má úvazek 0,1 za tuto službu. Pokud je někdo placen církví, tak jen jako zaměstnanec na konkrétní pozici (např. pracuje na biskupství jako sekretář biskupa, ekonom, v církevním školství apod.). Ve své většině je však služba jáhna vykonávána na dobrovolné bázi.¹⁶⁰

Někteří jáhni jsou zapojeni do specifické služby v diecézi:

- sekretář biskupa
- ceremoniář biskupa
- kancléř kurie
- vicekancléř kurie
- ředitel Papežských misijních děl v diecézi
- administrátor materialibus farnosti
- nemocniční kaplani
- vedoucí charitní rady v oblastní charitě
- dříve také vězeňský kaplan nebo spirituál školy

Co se týče kandidátů na jáhenství, v současné době je v přípravě 8 osob.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Domnívám se, že nejpozději ve střednědobém horizontu poté, co církev zcela přijde o příspěvky od státu, bude placených pozic v církvi ubývat a ještě větší důraz bude kladen na dobrovolné působení jáhna v církvi.

4.7 Služba jáhna a její vliv na oblasti vztahů

Výkon jáhenské služby se nutně promítá i do vztahů jáhna s okolím, ať už v oblasti pracovní či osobní. V následujících podkapitolách bych se rád zamyslel nad jednotlivými oblastmi, do kterých se nějak promítá poslání trvalého jáhna.

Vztah jáhen-svět

Výhodou jáhna je, že na rozdíl od kněze je takzvaně „ve světě“. Samozřejmě že ve světě je každý křesťanský laik, jáhen však jako vysvěcený služebník církve se pohybuje téměř stále v běžné společnosti. V některých oblastech to může být výhoda. Pokud je jáhen aktivní, pak čím vyšší postavení ve společnosti nebo určité oblasti zaujímá, tím širší okolí ho zná a lidé se mu můžou svěřit či se na něho obracet s věcmi, které by třeba s knězem neprobírali. Srovnajme situaci, když někdo „zvenku“ zaklepe na dveře fary a jde za knězem. To chce kus odvahy, protože pro lidi stojící mimo církve je to něco neznámého. Naproti tomu pokud někdo pracuje v občanském povolání a je o něm známo, že je jáhen, není to už něco zcela neznámého a lidé i mimo církve ztratí ostych, když vidí, že jáhen je schopen je vyslechnout a bavit se s nimi v neformálním prostředí.

Nicméně tohle se musí naučit i církve samotná, tedy uvědomit si, že jáhen působí ve světě a přijmout tento aspekt jáhenského povolání a vše, co z toho vyplývá. Na západ od nás bývá větším zvykem než u nás, že jáhen bývá často např. vedoucí charity či jiného sociálního nebo zdravotnického zařízení. Výhodou je, že zde jáhen dokáže spojit duchovní stránku s odbornou.¹⁶¹

Samostatnou zmínku si zaslouží i vztah jáhna k občanskému zaměstnání, resp. zaměstnavateli. Vzhledem k tomu, že trvalí jáhni mají dnes až na malé výjimky své civilní občanské zaměstnání mimo církve, musí si se zaměstnavatelem ujasnit své možnosti v plnění pracovních povinností vůči zaměstnavateli a dopad výkonu jáhenské služby na zaměstnání. Jsou zaměstnavatelé, kteří jistě vycházejí vstříc, pokud výkon služby nebude mít negativní dopad na výkon v práci. Obecně ale zaměstnavatel není povinen uvolňovat zaměstnance pro důvody, které jsou víceméně zájmového charakteru.

¹⁶¹ Jsou ovšem i opačné názory. Např. jáhen Aleš Ligocký se zamýšlí nad působením jáhna na vedoucí pozici takto: „Zkušenost ukazuje, že charakteru služby jáhna více prospívá pozice, která nemá přímou vedoucí odpovědnost za určitou charitu. Jáhen je ten, který motivuje, povzbuzuje, podpírá, všímá si a to z jiné pozice než ředitel, kterému samému může být lidskou i duchovní oporou.“ (Ligocký, Služba diákonů v diecézi)

Vztah jáhen-rodina

Další velkou vztahovou oblastí je rodina. Každý jáhen musí mít souhlas k jáhenskému svěcení (a tím tedy i k výkonu služby v církvi) od své manželky a také její podporu v této oblasti. Často se čeká, až budou třeba děti trochu větší, upřednostní se rodina a výchova, než vůbec začnou studia a příprava. Záleží to pak na dohodě mezi manžely. Pokud už jsou děti větší nebo odrostlé, i tak je dobré mít jejich podporu, byť stejný souhlas jako od manželky (tedy písemný) se nevyžaduje.

Co se týče souhlasu manželky, jsou vlastně tři možnosti. Pokud manželka souhlas nedá, pak není možné dojít k jáhenskému svěcení. Může nastat situace oficiálního písemného souhlasu manželky, která se s tím ale neztotožní zcela i vnitřně. Jáhen pak nemá dostatečnou podporu a zakotvení v rodině, což může vést ke sporům a nesouladu v manželském a rodinném soužití. Naproti tomu jsou manželky, které svého manžela v jeho roli podporují, a to až do té míry, že by byly nejradyji na jeho místě. Důležité je vyjasnit si takové věci dopředu tak, aby nezatěžovaly ani na jedné straně.

Věnujme se chvíli duchovnímu aspektu vztahu jáhen-rodina. U ženatých jáhnů hraje jejich vlastní rodina důležitou roli. Většina trvalých jáhnů je ženatých a mám za to, že to tak má být a že tito muži by jako svobodní tuto službu v církvi vykonávat nechtěli. Proč, na to nám odpovídá Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů: „Svatost manželství... má živit duchovní život ženatého jáhna. V manželství se láska stává službou a tuto rodinnou službu má ženatý jáhen užívat jako podnět pro svou službu v církvi. Ženatý jáhen se má cítit zvláště zodpovědným ve vydávání jasného svědectví svatosti manželství a rodiny.“¹⁶²

Rodina jáhna je zdrojem jeho duchovní posily, praktickou pomocí a podporou a prvním místem jeho života. Myslím si, že identita ženatého jáhna, jeho citlivost, ochota lásky, pohotovost služby je nejvíce prověřována v jeho vlastní rodině. Jak dovede milovat ty, které má stále kolem sebe s jejich všedností i křehkostí, jak dovede překonat nechuť a stereotyp, tak bude schopen sloužit těm, které mu Pán ve službě svěří.

Životem v rodině, civilním zaměstnání apod. je jáhen zván ke svědectví, že lze sladit své povinnosti se službou církvi. Jednota života má v životě jáhna své zvláštní místo. Může být mostem, přes který mnozí dojdou porozumění církvi.

¹⁶² DMD, č. 61.

Vztah jáhen-farář a jáhen-farnost

Nyní pár myšlenek k tomuto bodu na podkladě dříve zmíněného direktoria Apostolorum successores. Pro dobrý výkon služby je podstatný mj. vztah mezi jáhnem a vlastním farářem. Na začátku působení jáhna ve farnosti si musí jak jáhen, tak kněz uvědomit svoji roli, své místo. Je rozdíl, zda jáhen bude působit ve velké farnosti ve městě či v malé farnosti na vesnici. Ve městě se jistě najde spousta věcí, které mohou být jáhnovi svěřeny a kněz a jáhen se mohou doplňovat. To samé ale může být i na vesnici, je-li farnost velká. Problém může nastat v malých vesnických farnostech, kde i kněz sám toho moc na starosti nemá (zatím). V této souvislosti je na tom Morava ještě relativně o hodně lépe než české farnosti. V dnešní situaci nedostatku kněží mívá v některých oblastech Čech kněz na starosti i 10-12 farností o rozloze poloviny okresu. Zde by se jistě uplatnilo každé jáhenské povolání. Když se pak na takovém místě jáhen skutečně objeví, může to narazit. Zvláště na vesnicích může tedy nastat situace, kdy kněz jáhna k ničemu nepustí, je to pro něj jen „lepší ministrant“ – přitom jáhen je vystudovaný, má formaci, vše jak má být. Je pak obtížné rozvíjet charisma služby přijaté svěcením.

Nemluvě o tom, že kněz a jáhen si nemusejí sednout takřikajíc lidsky. Je předpoklad, že pokud se jáhen nebude v průběhu času stěhovat jako občan (např. za práci, z rodinných důvodů...),¹⁶³ setrvá na jednom místě – zatímco kněz ve farnosti se může vyměnit na pokyn „shora“ a jáhnovi pak nezbyde než to nějak zpracovat k prospěchu svému i farnosti. I když existují i případy, kdy se jakákoli snaha o soužití jáhna s (novým) farářem ukáže nemožná a jáhen se raději odstěhuje. Dále zmiňme vztah jáhna a farnosti. Přestože je to už v podstatě více než půl století od ukončení II. vatikánského koncilu, který obnovil trvalé jáhenství, stále není trvalý jáhen osobou, která by byla přítomna uprostřed každého společenství. Pokud se někde objeví tento specifický dar služby, je často třeba rozvíjet v lidech správné povědomí o jáhenském stupni, o tom, co to obnáší a co jáhen přinese celému společenství. Je špatně vnímat jáhna ve farnosti jako „malého faráře“, ať už ze strany věřících či samotného kněze. Leckdy totiž i kněz musí přehodnotit své postoj, jak bylo zmíněno výše. A tady je nutno spravedlivě poznamenat, že ve vnímání role jáhna Božím lidem na tom není dobře spíš právě Morava. Především v těch více religiózních oblastech Moravského Slovácka či Valašska prostě lid Boží jáhna "nepřijme" jinak než jako toho "většího ministranta": třeba jim nestačí bohoslužba slova se sv. přijímáním a nepřijdou na ni, když to není mše, nebo jdou při mši k přijímání "ke knězi, protože to je lepší" než akolyta či jáhen apod. výstřelky.

¹⁶³ I jáhen je sice inkardinován, ale jako běžnému občanu a zvláště, není-li placen za výkon jáhenské služby jako takové (např. v pohraničí při nedostatku kněží), nic mu nebrání měnit místo bydliště. Trvalé bydliště před státem a církevní domicil atp. nemusí být vždy totéž místo.

Vztah jáhen-biskup

Ještě pár myšlenek, jak je to tedy se vztahem k vlastnímu biskupovi. V podstatě se dá říct, že na vlastním biskupovi záleží, jak moc bude jáhen cítit naplněnost své služby. Biskup je ten, kdo na počátku rozhodne, zda vůbec bude moci zájemce nastoupit cestu k trvalému jáhenství, a on to taky je, kdo rozhodne, zda nakonec ke svěcení dojde. Podobně jako kněz i trvalý jáhen je vnímán jako spolupracovník biskupa, jako člověk určený ke službě biskupovi. Však taky mnozí jáhni jsou v kontaktu s biskupem např. při liturgii, které se spolu s biskupem zúčastňují dle svých možností (a nemusí to být jen jáhen-ceremoniář, ale jakýkoli jáhen), ale i mimo liturgii – zde patří např. setkávání jáhnů v rámci jejich stálé formace nebo setkávání biskupa s rodinami jáhnů.

Z opačné strany i trvalí jáhni mají nějaká očekávání vůči biskupovi. Očekávají od něho důvěru, mnohdy očekávají, že budou pověřeni nejen pastorační ve vlastní farnosti, ale i nějakou službou či úkolem na úrovni diecéze – ostatně, několik příkladů bylo zmíněno v obecných datech o jáhnech v diecézi. A pokud někomu nebude svěřen specifický úkol, stále může být přizván k účasti na životě diecéze např. působením v diecézních radách apod.

ZÁVĚR

V této práci jsem se zaměřoval na konkrétní podobu formační přípravy na trvalé jáhenství s přihlédnutím k církevním předpisům, jež obecně či konkrétně stanovují, jak tato formace má probíhat a jak má vypadat. Také jsem analyzoval další dokumenty, věnující se jáhnům, z hlediska církevního práva. Svou práci jsem zaměřil právě na hledisko církevněprávní hlavně ze dvou důvodů. Prvním je snaha přehledně popsat a analyzovat místa, která z hlediska církevních předpisů hovoří o jáhnech a zároveň propojit tyto obecné věci s tím, jak konkrétně se provádějí v diecézi, ve které žijí. Jako druhý důvod lze uvést snahu vyhnout se pojetí spirituálního, jelikož tento pohled je již přítomný v jiných pracích a také by bylo těžké proniknout do prostředí jáhnů natolik, aby mi otevřeli své domovy a byli ochotní se mnou ve větší míře spolupracovat.

V práci jsem se tedy snažil projít všechny etapy na cestě k trvalému jáhenství i situaci po svěcení ve vztahu k církevnímu právu. Protože o tématu jáhnů již bylo napsáno více prací, snažil jsem se některé oblasti (spiritualita, historie, liturgika...) pouze stručně nastínit. V první části jsem se snažil zpracovat dostupné prameny, týkající se jáhenské služby z hlediska církevního práva. Nejspíš nelze tvrdit, že byly zpracovány úplně všechny možné prameny, ale ty stěžejní zřejmě ano. I když některé z nich jsou zmiňovány v dřívějších pracích, snažil jsem se o jiné pojetí, případně o aktualizaci dřívějšího. I církevní právo je totiž živý organismus a některé věci se mohou v průběhu času aktualizovat.

V praktické závěrečné části jsem pak v syntéze popsal konkrétní jáhenskou formaci v diecézi, ve které žijí, tj. ostravsko-opavské. Tedy jak konkrétně vypadá praktická realizace kanonickoprávních předpisů v partikulárním právu diecéze ostravsko-opavské. Zde musím zmínit, že získat konkrétní informace z různých míst trvalo delší dobu a v některých případech jsem neuspěl vůbec. Tím více jsem rád za nasazení lidí, kteří mi byli při získávání informací nápomocní.

Lze se domnívat, že do budoucna jistě ještě přibudou relevantní dokumenty, o kterých může být později také pojednáno. Stejně tak lze předpokládat, že se bude rozvíjet institut trvalého diakonátu, na úrovni celocírkevní i v partikulárním právu. Tento rozvoj jistě může být ve svůj čas předmětem dalších prací, které se budou věnovat této tematice.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Dekret o katolických východních církvích **Orientalium ecclesiarum***. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 415-432. ISBN 80-7192-438-5

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Dekret o misijní činnosti církve **Ad gentes***. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 459-507. ISBN 80-7192-438-5

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Konstituce o posvátné liturgii **Sacrosanctum Concilium***. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 125-171. ISBN 80-7192-438-5

II. VATIKÁNSKÝ KONCIL. *Věřoučná konstituce o církvi **Lumen gentium***. In *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 29-100. ISBN 80-7192-438-5

BENEDICTUS PP XVI. *Apoštolský list motu proprio **Omnium in mentem***. In *Acta České biskupské konference 5* (2010), s. 15-19

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Český ekumenický překlad. 6. přepracované vydání. Praha: Česká biblická společnost, 1995. 296 s. ISBN 80-85810-08-5

Codex iuris canonici Pii X pontificis maximi: iussu digestus Benedicti papae XV auctoritate promulgatus. Roma: Typis polyglottis vaticanis, 1919

CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO. *Direktorium **Christi Ecclesia de celebrationibus dominicalibus absente presbytero de die 2 Iunii 1988***. In *Notitiæ 24* (1988), s. 366 - 378

ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE. *Směrnice pro formaci, život a službu trvalých jáhnů v České republice (24.7.2009)* In *Acta České biskupské konference 5* (2010), s. 167-194

Katechismus katolické církve. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. 816 s. ISBN 80-7192-488-1

Kodex kanonického práva. Praha: ZVON, 1994. XXIII + 814 s. ISBN 80-7113-082-6

KONGREGACE PRO BISKUPY. *Direktorium pro pastýřskou službu biskupů **Apostolorum successores***. Praha: Česká biskupská konference, 2011, 227 s.

KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU (SEMINÁŘE A STUDIJNÍ INSTITUTY); KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Základní normy pro formaci trvalých jáhnů. Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů* (22.2.1998) Praha: Česká biskupská konference, 2002, 96 s.

KONGREGACE PRO KLÉRUS. *Okružní list ordinářům o pravomoci laicizovat duchovní* (18. 4. 2009) In *Acta České biskupské konference 4* (2009), s. 114–124

PAULUS PP. VI. *Litteræ apostolicæ motu proprio Sacrum diaconatus* (18.6.1967). In *Acta apostolicæ sedis 59* (1967), s. 697–704

Římský pontifikál. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 696 s. ISBN 978-80-7195-274-9

Literatura

BOTEK, Libor. *Cíle a důrazy ČBK ve formaci trvalých jáhnů ve srovnání s formací kněží*. In *Studia theologica 14*, č. 3 (2009) s. 50-63

Didaché. Učení dvanácti apoštolů. In *Spisy apoštolských otců*. 3. revidované vydání. Praha: Kalich, 2004. s. 11-28. ISBN 80-7017-003-4

HIPPOLYT ŘÍMSKÝ. *Apoštolská tradice*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000. 54 s. ISBN 80-86045-45-5

HOLAS, Antonín, SJ. *Jáhen dnes (Komentář k úmyslu apoštolátu modlitby na červenec 1997 od P. Antonína Holase SJ)*. In *Pastorační středisko Praha. Služba trvalých jáhnů sborník II. Zkušenosti a reflexe*. Praha: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 1998, s. 21-25

IGNÁC z Antiochie. *List Tralleským*. In *Spisy apoštolských otců*. 3. revidované vydání. Praha: Kalich, 2004. s. 12-129. ISBN 80-7017-003-4

KASPER, Walter. *Trvalý jáhen v ekleziologickém pohledu vzhledem k současným výzvám v církvi a společnosti*. In *Pastorační středisko Praha. Služba trvalých jáhnů sborník I. Teologický pohled*. Praha: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 1998, s. 16-30

KOČMANOVÁ, Eva. *Instituční diakonát žen*. [diplomová práce] Boskovice, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra liturgické teologie 2009.

KOPEČEK, Pavel. *Speciální liturgika: Mysterium Christi v obřadech církve: historie, teologie a pastore*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022. 460 s. ISBN 978-80-244-6252-3.

LIGOCKÝ, Aleš. *Služba diákonů v diecézi* [nepublikovaný text], 2017

MENKE, Monika. *Kanonickoprávní řešení obtížných životních situací trvalých jáhnů*. In *Studia theologica* 13, č. 4 (2011), s. 98-113

MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Diakonát: vývoj a perspektivy*. Praha: Krystal OP, 2008. 120 s. ISBN 978-80-87183-07-6

NĚMEC, Damián. *Propuštění z duchovního stavu podle předpisů Kodexu kanonického práva z roku 1983*. In *Studia theologica* 14, č. 3 (2012), s. 79-90

NĚMEC, Damián. *Komentář k Direktáři pro slavení neděle bez přítomnosti kněze* [pracovní text], 2008

PEJŠKA, Josef. *Církevní právo II. Hierarchický řád církevní*. V Obořišti u Dobříše: Theologický ústav CSsR 1937, 252 s.

PLŠEK, Radovan. *Vymezení služby trvalých jáhnů v České republice*. [diplomová práce] Olomouc, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra církevního práva 2011.

POTTIER, Bernard, SJ. *Svatostnost jáhenství*. In Pastorační středisko Praha. *Služba trvalých jáhnů sborník I. Teologický pohled*. Praha: Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 1998, s. 3-15

VANČURA, Zbyněk. *Jáhen na prahu 21. století*. [diplomová práce] Olomouc, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra pastorální a spirituální teologie 2014.

Elektronické zdroje

The numeric state of the Catholic Church up to 2023. [online] [cit. 2023-09-30]. Dostupné z WWW: <https://en.abouna.org/content/numeric-state-catholic-church-2023>

Trvalí jáhni. [online] [cit. 2023-10-17]. Dostupné z WWW: <https://www.doo.cz/pastoracni-aktivity/trvali-jahni.html>

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky biblických knih použity podle Českého ekumenického překladu.

1 Tm	1. list Timoteovi
AAS	Acta apostolicæ sedis
ACEB	Acta curiæ episcopalis Brunensis
AG	Ad gentes
AS	Apostolorum successores
CCEO	Kodex kánonů východních církví (Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium)
CIC	Kodex kanonického práva (Codex iuris canonici)
ČBK	Česká biskupská konference
DA	Didascalia apostolorum
Did	Didaché
DMD	Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (Directorium pro ministerio et vita diaconorum permanentium)
Fp	list Filipským
II. VK	Druhý vatikánský koncil
KKC	Katechismus katolické církve
LG	Lumen gentium
Mk	evangelium podle Marka
MTK	Mezinárodní teologická komise
OE	Orientalium ecclesiarum
RFD	Základní normy pro formaci trvalých jáhnů (Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium)
SC	Sacrosanctum concilium
SDO	Sacrum diaconatus ordinem
Sk	Skutky apoštolské
SPF	Směrnice pro formaci, život a službu trvalých jáhnů v České republice

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Bc. Marián Frolo

Instituce: Katedra církevního práva Cyrilometodějské teologické fakulty v Olomouci

Název práce: Formace a služba trvalého jáhna v ostravsko-opavské diecézi

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Monika Menke, Th.D

Počet stran: 66

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 17

Počet pramenů: 17

Počet znaků včetně mezer: 135 648

Klíčová slova: jáhen, trvalý diakonát, druhý vatikánský koncil, církevní právo, formace, služba, ostravsko-opavská diecéze

Práce se zabývá institutem jáhenství a formací k němu. V první části analyzuje církevní normy, zákony a dokumenty, pojednávající o trvalém jáhenství, s ohledem na církevní právo. Ve druhé části se věnuje stručně historii jáhenství a zamýšlí se nad identitou trvalých jáhnů a jejich službou. Ve třetí praktické části podrobně probírá, jak konkrétně probíhá jáhenská formace a následná služba vysvěceného jáhna v ostravsko-opavské diecézi.

ABSTRACT

Author's name: Bc. Marián Frolo

Institution: Department of Church Law, Sts. Cyril and Methodius Faculty of Theology,
Olomouc

Title of work: The formation and service of a permanent deacon in Ostrava-Opava diocese

Thesis leader: ThLic. Mgr. Monika Menke, Th.D.

Number of pages: 66

Number of attachments: 0

Number of literature items: 17

Number of sources: 17

Number of characters: 135 648

Keywords: deacon, permanent diaconate, second Vatican council, ecclesiastical law, formation, service, Ostrava-Opava diocese

The thesis is dealing with institute of diaconate and formation towards diaconate. In the first part ecclesiastical regulation, laws and documents concerning permanent diaconate have been analyzed. The second part applies to brief history of diaconate and gives some thoughts about identity of permanent deacons and their service. In the third practical part the theses in detail explains specific formation of permanent deacons and their subsequent service in Ostrava-Opava diocese.